

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie
Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ
Studijní obor: Anglický jazyk – Občanská výchova

KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE MEZI RODINOU A ŠKOLOU

COMMUNICATION AND COOPERATION BETWEEN FAMILY AND SCHOOL

DIE KOMMUNIKATION UND DIE MITARBEIT ZWISCHEN DER FAMILIE UND DER SCHULE

Diplomová práce: 10-FP-KPP-O5

Autor:

Zuzana Sovová

Adresa:

Dolní Slivno 38

294 78, Dolní Slivno

Vedoucí práce: PaedDr. Jitka Jursová, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
91	0	0	13	41	2+1CD

CD obsahuje celé znění diplomové práce.

V Liberci dne: 20. 6. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra pedagogiky a psychologie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

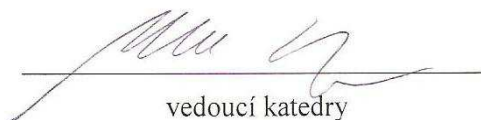
pro (diplomant): Zuzana Sovová
adresa: Dolní Slivno 38, 294 78
studijní obor (kombinace): Učitelství pro 2.stupeň základní školy, AJ-OV
Název DP: **Komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou**
Název DP v angličtině: Communication and cooperation between family and school
Vedoucí práce: PaedDr. Jitka Jursová, Ph.D.
Konzultant:
Termín odevzdání: prosinec 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 8.března 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): SOVOVA ZUZANA

Datum:

9.6.2010

Podpis:

- Název DP: KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE MEZI RODINOU A ŠKOLOU
- Vedoucí práce: PaedDr. Jitka Jursová, Ph.D.
- Cíl: Cílem práce je vyhledat různé způsoby efektivní komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou a výzkumem zjistit, jaké způsoby přímé a nepřímé efektivní komunikace probíhají mezi rodinou a školou na vybraných základních školách. Práce má dále přinést výběr nejefektivnějších forem této komunikace, které by mohly být přínosem pro ostatní základní školy.
- Požadavky: 1. Prostudovat odpovídající odbornou literaturu a další informační zdroje.
2. Vytvořit výzkumný nástroj a provést výzkum ve školách v oblasti Mladé Boleslavi a mezi rodiči žáků.
3. Návrh modelu efektivní komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou.
- Metody: Dotazník - dotazník pro učitele vybraných základních škol a pro rodiče příslušných škol.
Rozhovor - řízený rozhovor s řediteli základních škol.
- Literatura: MANÁK, Josef. Cesty pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2004.
NELEŠOVSKÁ, Alena. Pedagogická komunikace v teorii a praxi. Praha : Grada, 2005. ISBN 80-247-0738-1.
RABUŠICOVÁ, Milada [aj.]. Škola a (versus) rodina. V Brně : Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3598-6.
HANSEN ČECHOVÁ, Barbara. Učitel : partner, nebo nepřítel? Děti a my : časopis pro rodiče, učitele a pracovníky pomáhajících profesí. 2009, roč. 39, č. 3, s. 43-45.
ISTENČIN, Lukáš. Třídní schůzky - efektivní setkání s rodiči, nebo ztráta času? Moderní vyučování. 2003, roč. 9, č. 7, s. 24-25. ISSN 1211-9858.
KUBAČKOVÁ, Marcela. Zkušenosti s navázáním spolupráce rodiny a školy. Moderní vyučování. 2004, roč. 10, č. 2, s. 11-12. ISSN 1211-9858.
MERTIN, Václav. Jak předcházet nedorozuměním mezi rodinou a školou. Moderní vyučování. 2004, roč. 10, č. 7, s. 8-9. ISSN 1211-9858.
ISTENČIN, Lukáš. Učíme se spolupracovat. [Část 1,2]. Moderní vyučování. 2004, roč. 10, č. 9, s. 12-13; č. 10, s. 16-7. ISSN 1211-9858.
MATÝSKOVÁ, Danuše. Spolupráce rodiny a školy z pohledu rodičů a učitelů. Pedagogická orientace : odborný čtvrtletník a zpravodaj ČPdS. 2005, roč. [15], č. 1, s. 27-36. ISSN 1211-4669.
KLÍMA, Petr. Rodina a škola, škola a rodina. Vzájemná komunikace, či tribunál? Rodina a škola. 2004, roč. 51, č. 9, s. 9. ISSN 0035-7765.
TOPIČOVÁ, Jitka. "Dokážu to?" Jak stavíme mosty mezi školou a rodiči. Rodina a škola. 2004, roč. 51, č. 5, s. 8. ISSN 0035-7766.

Čestné prohlášení

Název práce: Komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou
Jméno a příjmení autora: Zuzana Sovová
Osobní číslo: P06100004

Byl/a jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 20. 6. 2012

.....
Zuzana Sovová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce PaedDr. Jitce Jursové za pomoc a velmi užitečné rady, které mi velmi pomohly při sepisování této práce. Dále bych chtěla poděkovat všem základním školám, ředitelům škol a rodičům, kteří byli ochotni se mnou spolupracovat a díky kterým vznikl celý výzkum v této práci. Poděkování také patří celé mé rodině, zejména Romanovi, Nině, mým rodičům a sestře, babičce Jaroslavě, tetě Blance a Janě Krizstlové, kteří mě po celou dobu mého studia nejen podporovali, ale především mi velmi pomáhali.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na nejrozličnější způsoby a formy efektivní komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou na druhém stupni základních škol, které vedou ke zkvalitnění výchovně - vzdělávacího procesu.

V posledních letech se výrazně mění vztah mezi školami a rodiči. Školy již nejsou uzavřenými institucemi, ale snaží se oslovit různými způsoby nejen rodiče žáků, ale i širší veřejnost a informovat o dění na své škole. Rodiče se dostávají do pozic partnerů či klientů školy a jejich spolupráce se školou je nutnou součástí výchovně – vzdělávacího procesu.

Součástí diplomové práce je kvantitativní výzkum, jehož cílem bylo zjistit, jaké způsoby efektivní komunikace a spolupráce využívá škola s rodiči svých žáků, jaké formy efektivní komunikace a spolupráce by nejvíce vyhovovaly rodičům žáků a do jaké míry jsou školy „otevřeny“ k přijetí nových forem spolupráce a komunikace s rodiči.

V diplomové práci jsou také uvedeny různé formy spolupráce a komunikace a to jak ze strany základních škol, tak ze strany rodičů, které se buď výzkumem či běžnou praxí osvědčily jako efektivní a výrazně přispívají ke zkvalitnění učení a zlepšení chování žáků ve škole.

Klíčová slova:

komunikace, spolupráce, rodina, škola, efektivní formy komunikace, žáci

Annotation

This diploma work is focused on various methods and forms of communication and cooperation between families and schools in the second grade of elementary schools, which improve the quality of the educational and upbringing process.

In recent years the relationship between schools and parents has changed dramatically. Schools are already not closed institutions but they attempt to appeal in various ways both to parents of schoolchildren and the general public and to inform them about school developments. Parents become partners or clients of the school, and their cooperation with the school is a necessary part of the educational and upbringing process.

This diploma work also includes quantitative research, the purpose of which was to determine what types of methods of effective communication and cooperation schools use with parents, what forms of effective communication and cooperation best satisfy parents and to what extent schools are “open” to accepting new forms of cooperation and communication with parents.

The diploma work also specifies various forms of cooperation and communication from both the elementary schools and the parents, who have either verified the research or routine practice as effective and are significantly contributing to improving teaching quality and improving pupils' behavior at school.

Key words:

communication, cooperation, family, school, effective forms of communication, pupils

Die Annotation

Die Diplomaarbeit ist an die verschiedensten Weisen und Formen der effektiven Kommunikation und Mitarbeit zwischen der Familie und der Schule auf der zweiten Stufe der Grundschule orientiert, die zu der Qualitätsverbesserung des Erziehungs- und Bildungsprozess führen.

In den letzten Jahren ändert sich stark die Beziehung zwischen den Schulen und den Eltern. Die Schulen sind keine „geschlossenen“ Institutionen mehr, aber sie bemühen sich mit Hilfe von verschidenen Weisen nicht nur die Eltern, sondern auch die breite Öffentlichkeit anzureden und über das Geschehen in der Schule zu informieren.

Die Eltern sind in der Lage von Partnern oder Kunden der Schule und ihre Mitarbeit mit der Schule ist der nötige Bestandteil des Erziehungs- und Bildungsprozess.

Der Bestandteil der Diplomaarbeit ist die quantitative Forschung, die finden sollte, welche Weisen der effektiven Kommunikation und der Mitarbeit die Schule mit den Eltern von ihren Schülern verwendet, welche Formen der effektiven Kommunikation und Mitarbeit den Eltern von Schülern am besten passen würden und inwieweit sind die Schulen zu der Annahme von den neuen Formen der Mitarbeit und Kommunikation mit den Eltern „geöffnet“.

In der Diplomaarbeit sind auch verschiedene Formen der Mitarbeit und der Kommunikation zwischen den Eltern und der Schule aufgeführt, die sich entweder mit Hilfe von der Forschung oder der üblichen Praxis wie effektiv bewährt haben und stark zur Qualitätsverbesserung des Unterrichts und die zur Verbesserung des Schülersverhltnens beitragen.

OBSAH

Teoretická část

Úvod.....	11
<u>1. Komunikace jako základ vztahů mezi rodinou a školou.....</u>	13
1.1 Význam slova komunikace.....	13
1.2 Interakce.....	14
1.3 Základní způsoby komunikace.....	15
1.4 Teorie sociální komunikace.....	16
1.4.1 Složky interpersonální komunikace.....	16
1.4.2 Účastníci sociální komunikace.....	17
1.5 Formy sociální komunikace.....	18
1.5.1 Verbální komunikace.....	19
1.5.2 Neverbální komunikace.....	22
1.5.3 Písemná komunikace.....	26
1.6 Zásady efektivní komunikace.....	28
1.7 Aktivní naslouchání druhému.....	29
1.8 Co říká o komunikaci a spolupráci školský zákon.....	30

Praktická část

<u>2. Komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou v praxi.....</u>	32
2.1 Komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou – zahraniční výzkum.....	33
2.2 Komunikační platformy.....	35
2.2.1 Elektronická komunikace – elektronická žákovská knížka.....	38
2.3 Domácí příprava.....	39
2.4 Partnerství rodičů a škol – jeho podoby a podmínky.....	40
2.4.1 Partnerství výchovné a sociální.....	41

2.4.2 Příležitosti k budování výchovného partnerství mezi rodiči a školou.....	42
2.4.3 Asistence rodičů ve výuce a na školních akcích.....	43
2.4.4 Sociální partnerství mezi rodiči a školou – participace na kontrole a řízení školy – školské rady.....	44
2.4.5 Participace rodičů v občanských sdruženích podporujících činnost školy...	45
2.5 Komunitní škola.....	46
<u>3. Výzkum</u>	49
3.1 Výzkumný problém.....	49
3.2 Výzkumné otázky.....	50
3.3 Výchozí hypotézy.....	50
3.4 Metody výzkumu a soubor respondentů.....	51
3.5 Výsledky výzkumu.....	52
3.5.1 Dotazníky pro ředitele a učitele základních škol.....	52
3.5.2 Dotazníky pro rodiče žáků.....	56
3.6 Závěry a diskuse.....	61
<u>4. Náměty pro rozvoj efektivní komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou</u>	66
4.1. Změna vztahů.....	66
4.2 Vzájemná pomoc, důvěra a podpora.....	67
4.2.1 Role ředitele školy.....	69
4.3 Fungující komunikace a spolupráce.....	71
4.3.1 Efektivní třídní schůzky.....	75
4.4 Náměty z amerických škol.....	77
4.4.1 Aktivita zaměřená na budování vědomí komunity.....	77
4.5 Projekty podporující komunikaci a spolupráci mezi rodinou a školou.....	79
Závěr	82
Literatura	84
Přílohy	87

Úvod

Komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou by měla probíhat na každé škole, pokud je v zájmu ředitele školy, učitelů a rodičů dětí co nejkvalitnější vyučovací proces. Je pravda, že ve společnosti lidí není možné nekomunikovat ať už verbálně či neverbálně. Lidé na sebe vzájemně působí ať už zkrátka chtějí či nechtějí. Během své pedagogické praxe na několika základních školách jsem zjistila, že problémy v komunikaci a spolupráci mezi rodinou a školou jsou jedním z nejčastějších problémů, které řeší nejen škola, tím myslím ředitele školy a učitele, ale i rodiče dětí. Proto jsem se rozhodla vytvořit práci na téma komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou, která bude zaměřena na efektivní formy komunikace a spolupráce.

Cílem mé diplomové práce však není zjišťování příčin problémů v komunikaci a spolupráci školy a rodiny a jejich následné řešení, ale naopak. Ve své práci se zabývám takovou formou komunikace a spolupráce, která vede ke zkvalitnění vzdělávacího procesu na základních školách a předchází tak vzniku nejrůznějších problémů či konfliktů mezi rodinou a školou.

Toto téma jsem si vybrala záměrně, neboť bych chtěla, aby tato práce posloužila jako praktická příručka nejen mne samotné, ale i dalším pedagogům či komukoli jinému, kdo bude mít zájem o zlepšení a zkvalitnění komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou.

Práce je rozdělena na tři základní části a to na část teoretickou, praktickou a výzkum. V teoretické a praktické části se zabývám tím, jak by měla komunikace nejen mezi rodinou a školou, ale obecně mezi lidmi probíhat, jaké formy komunikace existují, jaké jsou její zásady pro efektivní fungování. Dále se zabývám spoluprací, která je zaměřena na efektivní formy, to znamená na takové druhy spolupráce, které jsou již vyzkoušené a osvědčené v praxi a fungují tak, že je lze doporučit i ostatním školám či rodičům, aby zlepšily kvalitu nejen vyučovacího procesu, ale celkovou atmosféru mezi rodinou a školou. Vycházím zejména z odborných studií a praktických rad zkušených pedagogů či odborníků pracujících ve školství.

Tato teoretická a praktická část by měla posloužit, jak už bylo řečeno, jako praktický rádce těm, kteří se snaží nalézt nějakou efektivní formu komunikace či spolupráce mezi rodinou a školou. Proto v této části uvádím dostatek praktických rad a způsobů, jak komunikaci a spolupráci zlepšit a zkvalitnit.

Třetí část práce je zaměřena na praxi. Zabývám se zde výzkumem různých forem komunikace a spolupráce na vybraných základních školách v oblasti města Mladá Boleslav a také na Základní škole v Dolním Slivně (okres Mladá Boleslav), kde jsem již dříve absolvovala pedagogické praxe. Cílem výzkumu je zjistit, jaké efektivní formy komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou na těchto základních školách fungují, které formy komunikace a spolupráce školy používají nejčastěji a které z nich považují za nejefektivnější a doporučily by je i ostatním základním školám. Které formy komunikace a spolupráce naopak považují za nejefektivnější rodiče a jaké formy komunikace a spolupráce by oni nejvíce uvítali. Oba aktéři v této sociální komunikaci a spolupráci, tím myslím rodinu na jedné straně a školu na straně druhé, jsou důležitou součástí celého vzdělávacího systému, je proto důležité, provést výzkum nejen ze strany školy, ale i ze strany rodičů žáků navštěvující vybrané základní školy. Aby byla škola schopná naplnit očekávání rodičů, kteří pro své děti základní školy vybírají, musí s rodiči škola komunikovat a efektivně spolupracovat. Zároveň se ve svém výzkumu snažím zjistit, zda-li jsou základní školy otevřeny k přijetí nových forem komunikace a spolupráce, které se již osvědčily jiným základním školám či rodičům a změnit tak dosavadní způsob jejich komunikace a spolupráce s rodinou žáků.

1. KOMUNIKACE JAKO ZÁKLAD VZTAHŮ MEZI RODINOU A ŠKOLOU

Komunikace je proces předávání informací nebo také sdílení významů mezi dvěma či více lidmi.¹ Lze říci, že tvoří páteř každé situace, v níž je přítomen více než jeden sociální aktér. Jakékoli naše jednání, pokud je v přítomnosti jiné osoby, je vykládáno jako komunikační signál.

Škola je nedílnou součástí života každé rodiny, ve které vyrůstá ať už malý či velký školák a dobrá komunikace je základ vztahů mezi rodinou a školou. V knize „Škola a/versus/ rodina“ ze které jsem již výše citovala je uveden velmi pěkný příklad: „ ... například dojde k tomu, že při vzájemném setkání na ulici učitel nebo rodič odvrátí tvář a vyhne se pozdravu či hovoru, komunikuje ve skutečnosti velmi významně a jeho sdělení je zcela jasné.“.... Z tohoto příkladu je patrné, že fungující komunikace je nezbytným základem, na němž je vystavěn vztah mezi rodinou a školou, neboť každý z nás určitě ví, že takovéto chování rozhodně na dobrých vztazích nepřidá.

Obě instituce mají ohledně komunikace jistá očekávání. Avšak předtím než budou uvedeny konkrétní komunikační platformy, bylo by dobré se pozastavit u významu slova komunikace. Tento pojem se v této práci vyskytuje velmi často, a proto považuji za více než důležité věnovat tomuto termínu několik následujících stran, aby bylo více než jasné, co vše se pod jedním slovem, a v této práci tak významným, může skrývat.

1.1 VÝZNAM SLOVA KOMUNIKACE

„Kultura je komunikace a komunikace

je kultura. „

Edward T. Hall

Slovo komunikace má mnoho různých významů.² Je to proto, že se komunikuje v množství situací, ve kterých se sledují různé cíle a dospívá se k různým výsledkům.

¹ RABUŠICOVÁ, M., ŠEĐOVÁ, K., TRNKOVÁ, K., ČIHÁČEK, V., Škola a/versus/ rodina. Brno: Masarykova univerzita v Brně 2004.

² GAVORA, Peter. Učitel a žáci v komunikaci. Brno: Paido, 2005

Původ slova můžeme nalézt v latinském *communicare*, což znamená informovat, oznamovat, radit se s někým.

Mezi tři hlavní vymezení komunikace patří.

DOROZUMÍVÁNÍ – nejjednodušší vymezení označující komunikaci. Dorozumívání je odvozeno od slova dorozumění, což znamená pochopení se, shodu myšlenek. Z toho vyplývají podmínky komunikace: aby si lidé rozuměli, mluvili stejným jazykem, hovořili o jedné věci a dosáhli myšlenkového souladu.

SDĚLOVÁNÍ – je další vymezení, které může charakterizovat pojem komunikace. Jedná se vlastně o informování, podávání poznatků, informací, obeznámení se svými postoji, názory, pocity, apod. V tomto případě je komunikace vymezena tak, že vyžaduje partnera, druhého člověka, který je adresátem informace. Jeden partner chce něco říci druhému, informovat ho, poučit ho apod.

VÝMĚNA INFORMACÍ – je v rámci komunikace chápána jako třetí vymezení. Mám samozřejmě na mysli výměnu informací mezi lidmi. Jeden komunikující vyšle informaci, druhý ji přijme, následně si vzájemně úlohy vymění, informaci vyšle druhý komunikující a první ji přijímá. Přirozeně, kromě přijetí a vysílání informací, oba dva komunikující informaci vnitřně zpracují – analyzují je, porozumí jim. Z tohoto vymezení je patrné, že se komunikace vyznačuje obousměrností. Přestože se můžeme setkat v běžném životě s tím, že hovoří pouze jeden člověk a druhý mu naslouchá, např. přednáška, rozhlasové zprávy, je pro komunikaci typický dialog.

1.2 INTERAKCE

V souvislosti s komunikací se často používá také pojem interakce.³ Jedná se o vzájemné působení nebo ovlivňování. Můžeme říci, že lidé jsou téměř pořád ve vzájemné interakci. Důraz je na slově vzájemné, tj. nejde o jednostranné působení. I když se to na první pohled nezdá, každý mezilidský styk je interakcí. Interakcí je již vzájemný pohled dvou lidí. Každý z nich totiž zanechává v tom druhém určitou informaci – jak vypadá, co

³ GAVORA, Peter. Učitel a žáci v komunikaci. Brno: Paido, 2005

dělá, jak se tváří. Tím na něj působí. Typičtější je však interakce aktivní. Jeden člověk působí na druhého za určitým cílem – aby něčeho dosáhl, aby něco podpořil, aby něčemu zabránil, apod.

Interakce a komunikace jsou pojmy příbuzné, nikoliv však totožné. Interakce se nemusí uskutečňovat pouze slovem, ale také konáním, činy, předměty apod. Může se uskutečnit i zprostředkovaně – prostřednictvím média.

Kdyby lidé nemohli vzájemně komunikovat, nemohli by na sebe ani efektivně působit a ovlivňovat se. Interakce neboli působení, vliv je spíše sociálně-psychologická záležitost, zatímco komunikace je spíše činnost sociálně-informační, realizovaná prostřednictvím jazykových a nejazykových prostředků.

I přes to, že se na první pohled zdá, že mezi rodiči a školou se mluví zejména o komunikaci, hovoří se ve skutečnosti i o interakci, která hraje často mnohem důležitější roli mezi oběma partnery výchovně vzdělávacího procesu. Učitelé nehovoří s rodiči pouze s úmyslem informovat ho o jejich dceři či synovi, ale často s ním hovoří právě s určitým cílem něčeho dosáhnout či naopak zabránit. Dost často se jedná o snahu o dosažení lepších pracovních výsledků či jejich udržení nebo zabránění negativních projevů jejich dítěte ve škole, které nechceme, aby se opakovalo.

1.3 ZÁKLADNÍ ZPŮSOBY KOMUNIKACE

Mezi dva základní způsoby komunikace patří:

INTRAPERSONÁLNÍ K. – komunikace vedená se sebou samotným.

INTERPERSONÁLNÍ K. – interpersonální nebo-li také sociální komunikace popisuje a zkoumá komunikaci mezi dvěma či více lidmi.

Jelikož je však obsahem práce komunikace mezi rodinou a školou, jakožto dvěma sociálními aktéry, bude již obsahem následujících kapitol pouze tato forma komunikace.

1.4 TEORIE SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE

„Komunikace neznamená ani tak něco si navzájem sdělovat, ale spíše v sobě měnit. Přesněji informacemi měnit jeden druhého.“ Kolominskij (1982, s. 169)

Při sociální komunikaci je důležitá především kvalitativní stránka informace, tj. nejen to, kolik informací, jakým směrem a v jaké frekvenci se přeneslo, ale důležité je i to, jaký má informace vliv na člověka, na jeho dosavadní vědomosti, názory, postoje, motivy, potřeby, očekávání, konání a chování. Člověk není stroj, a proto jeho komunikace vyjadřuje také momentální nálady a citové stavy. To znamená, že informace není „holá“, neutrální, ale odráží i afektivní a vztahové prvky. Charakter komunikace také ovlivňuje to, kdo s kým komunikuje, jaké zastává postavení, společenskou roli, v jakém vztahu jsou komunikující – příbuzní, známí, neznámí, nadřízení, podřízení.

Učitelé se setkávají s rodiči, kteří přicházejí do školy s připravenými argumenty, za kterými si pevně stojí, nebo naopak rodiče mohou mít někdy pocit, že učitel je proti jejich dítěti zaujatý a když si je do školy z nějakého důvodu zavolá, předpokládají již, že se bude jednat o něco nepříjemného a do školy se jim z toho důvodu nechce. Takto citově zabarvená komunikace pak nemusí končit očekávanou dohodou. Proto komunikaci tak významně ovlivňuje její sociální stránka.

1.4.1 Složky interpersonální komunikace

Významným faktorem ovlivňujícím některé aspekty komunikace je například fyzické prostředí. Odlišný charakter má komunikace, která probíhá doma, jiná na pracovišti, v dopravním prostředku, ve škole, atd. Jinak se cítí rodiče, kteří se s učitelem jen tak náhodně setkají na ulici a prohodí například pár slov o jejich dceři či synovi a naprosto jiné pocity budou mít rodiče, kteří jsou například písemně pozváni do školy a komunikace probíhá v prostorách ředitelny za přítomnosti několika učitelů a ředitele školy. Prostor ovlivňuje nejen způsob a frekvenci komunikace, ale často také obsah sdělovaných informací.

Komunikace předpokládá komunikační záměr účastníka či účastníků. Komunikujeme proto, abychom dosáhli určitého cíle. Komunikace může být uskutečňována s různými záměry. Může jít o vysvětlení, poučení, přesvědčování, řešení konfliktu, vyjednávání, uklidňování. Většina z výše zmíněných záměrů se realizuje právě ve škole.

Nepřetržitý proud komunikace je možné rozdělit na základní jednotky, komunikační akty.⁴ Komunikační akt je úsek komunikace obsahující jeden komunikační záměr a jeden komunikační obsah. Komunikační akt je daný jednotou situace, obsahu a času. Jinými slovy, komunikující jsou v dané situaci a čase ve styku a hovoří o jedné věci. Komunikační akt může být různě dlouhý, přičemž záleží na obsahu a komunikačním záměru.

Komunikace může být přímá, odehrávající se tváří v tvář, kdy jsou komunikující bezprostředně přítomni. Druhým typem je komunikace zprostředkovaná. V tomto případě komunikující spojuje médium, mezičlánek, který umožňuje přenos či uchování informací, např. telefon, média, dopis, záznamník, e-mail apod.

1.4.2 Účastníci sociální komunikace

Účastníky sociální komunikace rozdělujeme do dvou skupin. Ti, kdo informace vysílají, a ti, kdo je přijímají. V interpersonální komunikaci je však vhodnější hovořit spíše o komunikačních partnerech. Je tak naznačena existence dvou či více lidí, kteří jsou navzájem ve vztahu. Partnerství znamená i to, že se (obyčejně) střídají v rozhovoru. Nejprve hovoří jeden, druhý naslouchá, poté se role vymění. Výměna by měla probíhat pravidelně, střídání by mělo být cyklické. Jedná se o typický znak dialogu mezi lidmi. Tento způsob komunikace by měl být typickým pro komunikaci mezi rodinou a školou, aby byl zachován „partnerský vztah“ mezi oběmi stranami.

S pojmem účastník komunikace velmi úzce souvisí také pojem „role komunikujícího“. Je definován jako způsob chování osoby v určitém sociálním postavení.⁵ Každá role má svůj způsob chování a vystupování, který se od ní očekává. Typické jsou role rodiče a dítěte, učitele a žáka, dítěte a dospělého, staršího a mladšího, nadřízeného a podřízeného,

⁴ GAVORA, Peter. Učitel a žáci v komunikaci. Brno: Paido, 2005

⁵ GAVORA, Peter. Učitel a žáci v komunikaci. Brno: Paido, 2005

atd. Jestliže člověk jedná proti zvyklostem své role a chová se nevhodně, vzbuzuje pozornost a rozruch.

Role se nedědí, jsou osvojovány socializací. Jedná se o chování, které se každý z nás učí. Z hlediska této práce nás bude nejvíce zajímat role školy (ředitel a učitelé, vychovatelé) a rodičů (matka a otec dítěte), proto se v praktické části zabývám tím, jakým způsobem by se měli v rámci těchto specifických rolí rodiče a škola chovat, aby se jednalo o komunikaci a spolupráci efektivní.

1.5 FORMY SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE

Základní dělení sociální komunikace.⁶

ÚSTNÍ – rozhovor, porada, diskuze, výuka, dotazování, vysvětlování, schůzka, atd.

PÍSEMNÁ – dopis, e-mail, poznámka, zpráva, zápis, pozvánka, atd.

VIZUÁLNÍ – fotografie, tabulka, graf, videozáznam, film, poster, prezentace, obrázky, atd.

Sociální komunikace se dále rozděluje podle osob, které jsou do komunikace zahrnuty.

MEZIOSOBNÍ – komunikace mezi dvěma členy sociální skupiny, např. – rodič a učitel, ředitel a rodič.

SKUPINOVÁ - komunikace mezi členy sociální skupiny navzájem, např. učitel a rodiče na třídních schůzkách, ředitel a rodiče žáků při příležitosti dne otevřených dveří ve škole.

MASOVÁ - např. média, kampaně. Tento způsob komunikace je pro rozvoj vztahů mezi rodinou a školou velmi důležitý, neboť škola by o dění na své škole měla informovat co nejvíce.

⁶ VYMĚTAL, Jan. Průvodce úspěšnou komunikací, efektivní komunikace v praxi. Praha: Grada Publishing 2008.

Dělení podle způsobu probíhání komunikace.

KONFLIKTNÍ – komunikace nevyvážená, doprovázená zápornými pocity.

HARMONICKÁ – klidný průběh komunikace, ve které nedochází k rozepřím a obě strany se snaží domluvit na určitém východisku.

Dělení podle spolupráce či soutěživosti.

KOMPETITIVNÍ - soutěživá komunikace s cílem prosadit především své zájmy.

KOOPERUJÍCÍ – spolupracující komunikace s cílem nalézt řešení vyhovující oběma stranám.

Dělení podle prostředků, které v komunikaci používáme.

VERBÁLNÍ - komunikace pomocí jazyka, slov.

NEVERBÁLNÍ – mimoslovní komunikace, komunikace tělem a pomocí smyslů (mimika, gesta,...).

REALIZOVANÁ ČINY A SKUTKY – akce pořádané společně se školou a rodiči, výstavy prací žáků, školní koncerty, školní akademie, soutěže, výlety, olympiády atd.

1.5.1 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE

„Jedním z důvodů použití slov je skrýt vlastní myšlenky.“

Voltaire

Naše sdělení jsou jakési „balíčky“ složené z verbálních a neverbálních signálů.⁷ Verbální a neverbální signály se obvykle navzájem podporují. Například strach nevyjadřujeme pouze slovně bez účasti celého zbytku těla. Nevyjadřujeme mimicky hněv, když mluvíme srdečně a vesele. Naše bytost funguje jako celek – verbálně i neverbálně –

⁷ DeVito, Joseph A. Zásady mezilidské komunikace Praha: Grada Publishing 2008.

má-li vyjadřovat naše myšlenky a pocity. Když komunikujeme, používáme dva hlavní systémy signálů: verbální a neverbální.

Tato kapitola se zabývá systémy verbálních sdělení, základními zásadami těchto systémů. Následující kapitola se zaměřuje na systémy neverbálních sdělení, které tvoří velmi významnou část komunikace.

Sdělení mohou být denotační i konotační.⁸ Pojem denotace se vztahuje k objektivnímu významu nějakého termínu, k takovému, který můžeme najít ve slovníku. Je to význam, který lidé hovořící společným jazykem připisují určitému slovu. Pojem konotace se vztahuje k subjektivnímu nebo emocionálnímu významu, který konkrétní mluvčí a posluchači připisují určitému slovu.⁹ Jako příklad uvádím slovo „smrt“. Pro lékaře to slovo znamená (označuje) čas, kdy dojde k zástavě srdce. To je objektivní popis konkrétní události. Naproti tomu pro matku zemřelého, kdy dostala informaci o smrti svého syna, to slovo znamená (evokuje) mnohem více. Pro ni je to vysoce emocionální, subjektivní a osobní slovo. Takové emocionální, subjektivní nebo osobní reakce jsou konotační významy slov.

Verbální sdělení se dále různí od obecných a abstraktních po přesná a konkrétní sdělení. Efektivní verbální sdělení obsahují slova z širokého rozsahu abstrakcí. Někdy může našim potřebám vyhovovat obecný pojem, jindy bude lepší použít nějaký přesnější pojem. Obvykle se přesnější výraz osvědčuje jako vhodnější. Jestliže jsme během naší komunikace přesnější a konkrétnější, dokážeme efektivněji ovládat obrazy, které jiný člověk z našeho sdělení získává.

Verbální sdělení mohou být také přímá nebo nepřímá. Přímé sdělení je takové, ze kterého jasně vyplývá to, co chceme sdělit. Příkladem jsou věty: „Váš syn je v matematice výborný.“, „Vaše dcera má neomluvenou hodinu.“ „Třídní schůzky se konají ve středu.“ Nepřímá sdělení jsou taková, ze kterých není jasný záměr či jejich obsah můžeme pochopit více způsoby. Například: „Chování vaší dcery se mi nelíbí.“ – z takové věty nepoznáme co tím učitel konkrétně myslí, co žákyně provedla (na rozdíl od příkladu uvedeného u přímého sdělení, kdy informujeme rodiče o tom, že má žákyně neomluvenou hodinu) nebo „Měli by jste s vaším synem něco dělat.“ v tomto případě se také jedná o nejednoznačnou větu. Přímá sdělení jasně vyjadřují přání mluvčího. Mnohá nepřímá

⁸ DeVito, Joseph A. Zásady mezilidské komunikace Praha: Grada Publishing 2008.

⁹ DeVito, Joseph A. Zásady mezilidské komunikace Praha: Grada Publishing 2008.

sdělení jsou velmi často neverbální. Například se podíváme na hodinky, abychom dali najevo, že je pozdě a že bychom měli odejít.

Ačkoli počáteční reakcí je dát přednost v přímé řeči přímému sdělení, protože je poctivější a otevřenější, i nepřímé sdělení má své přednosti. Například nepřímá sdělení umožňují vyjádřit nějaké přání, aniž byste druhého urazili. Tak místo výroku: „Ten rozhovor už mě nudí.“ můžeme říci: „Už je pozdě a já musím jít na hodinu.“ Tak můžeme vyjádřit svůj zájem nepřímo, aniž bychom někoho urazili.

Nepřímá sdělení ovšem mohou také přinášet problémy. Často bývají dvojsmyslná a snadno mohou být chybně vykládána nebo mohou být považována za manipulativní, za pokusy získat něco bez přímé žádosti.

V neposlední řadě je důležité zmínit, že naše sdělení jsou ovlivněna kulturou. Naše kultura nás učí, že určité způsoby použití slovních sdělení jsou přijatelné a určité způsoby ne. Pokud se řídíme těmito kulturními pravidly nebo zásadami při komunikaci, pohlíží se na nás jako na řádné příslušníky kultury. Když pravidla porušíme, riskujeme, že naše chování bude považováno za škodlivé nebo i urážlivé. Kulturní rozdíly mohou často zavinit nedorozumění. Například člověk z kultury, která dává přednost nepřímému stylu vyjadřování, mluví nepřímo ve snaze být zdvořilý. Když jako posluchači pocházíme z kultury upřednostňující přímý styl, můžeme si myslet, že mluvčí se pokouší námi manipulovat, protože naše kultura vnímá nepřímost tímto způsobem.

V dnešní době se na základních školách můžeme setkat s žáky z jiných kultur již poměrně často, proto je velmi důležité, aby byli učitelé o těchto věcech informováni a mají-li ve třídě žáka jiné národnosti, jehož kultura života je odlišná od té naší, je důležité, aby se učitel s chováním a myšlením tohoto národa či kultury seznámil a byl na komunikaci s takovými rodiči připraven. T tohoto hlediska je dle mého názoru podceňována komunikace s romskou menšinou, která se na našich školách vyskytuje poměrně často a to již delší dobu, což ovšem neznamená, že není nutné se jejich kultuře učit, ba právě naopak.

1.5.2 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE

„Tělo říká to, co slova nemohou.“

Martha Grahanová

Neverbální (nonverbální) komunikace je komunikace beze slov.

Zatímco při verbální komunikaci si obvykle člověk uvědomuje, co říká (uvažuje nad slovy, zvažuje strukturu projevu), při nonverbální komunikaci tomu tak být nemusí. Člověk se obvykle nepozoruje, neanalyzuje vědomě své nonverbální projevy. Na druhé straně většinou ani recipient vědomě neanalyzuje nonverbální projevy partnera, sleduje ho pouze mimovolně. Paradoxní však je, že někdy působí silněji a přesvědčivěji než verbální vyjadřování.¹⁰

I když je nonverbální komunikace do značné míry neuvědomovaná, je přesto přístupná vědeckému pozorování a analýze, je objektivně popsatelná a měřitelná.

Neverbálně komunikujeme nejrozličnějšími způsoby – gestikulujeme, usmíváme se mračíme, dotýkáme se někoho, nebo dokonce i když nic neříkáme. Rozhodující je, že sdělení, které vysíláme, někdo nějakým způsobem přijímá.

Schopnost efektivní neverbální komunikace může přinést výhodu v tom, že čím lepší schopnost vyslat a přijímat neverbální signály máme, tím pravděpodobnější je zvýšení naší popularity a psychosociální pohody. Tato schopnost nám také může přinést větší úspěch v přesvědčování druhých.

Prostředky nonverbální komunikace se dělí na dvě velké skupiny:¹¹

PARALINGVISTICKÉ PROSTŘEDKY – skrze ně se zvukově realizují slovní vyjadřování (verbální komunikace). Jedná se o hlasitost řeči, rychlost řeči, pauzy, slovní důraz a barvu hlasu. Někteří autoři k nim přidávají také další: intonace, rytmus, akustická náplň pauz a jiné.

Pokud člověk mluví, přizpůsobuje hlasitost obsahu řeči. Tichý hlas je většinou projevem nedůvěry ve vlastní síly, strachu, trémy. Naopak silný hlas může být ukazatelem dominance. Hlasitostí také můžeme zdůrazňovat významné části v projevu.

¹⁰ GAVORA, Peter. Učitel a žáci v komunikaci. Brno: Paido, 2005

¹¹ GAVORA, Peter. Učitel a žáci v komunikaci. Brno: Paido, 2005

Naopak pauzy ovlivňují srozumitelnost našeho projevu. Jsou významným faktorem, který pomáhá rozumět řeči. Obecně pauzy tvoříme proto, abychom se mohli nadechnout. Pokud mluvíme rychle, bez pravidelných pauz, můžeme vzbudit dojem rozčilení, a při takovém projevu se můžeme velmi často přeréknout či říci něco nevhodného, neboť mluvíme tak rychle, že nemáme dostatek času na to, promyslet si obsah našeho sdělení. Pauzy váhání jsou naopak nechtěné přestávky řeči, které vznikají, neví-li člověk, jak pokračovat.

Rychlost řeči ovlivňuje množství informací, které jsou recipientovi poskytovány. Tempo řeči ovlivňuje kvalitu výslovnosti, a ta následně přesnost a srozumitelnost obsahu. Při příliš rychlém tempu člověk „polyká“ hlásky a je mu špatně rozumět. Změna tempa je důležitým dramatickým nástrojem, který slouží k zvýraznění či upozornění.

Důraz v řeči chápeme jako přiložení síly na výslovnost slova. Projev bez důrazu může působit monotónně a unavovat. Důraz v řeči klademe na ta slova, která nemají být přeslechnuta či hrají velmi důležitou roli v našem sdělení.

Nedílnou součástí našeho hlasového projevu je barva hlasu. U každého člověka je základní barva hlasu dána anatomicky a fyziologicky. Jedná se o individuální vlastnost. Některé barvy hlasu jsou příjemné jiné méně příjemné. I přes to, že se jedná o vlastnost vrozenou, můžeme svou barvu hlasu měnit podle momentálního psychického či fyzického stavu. Barvu hlasu ovlivňuje únava, radost, smutek nebo rozčilení. Často záměrně zabarvíme hlas, abychom vyjádřili lichotku, varování, ironii, hrozbu, aj.

EXTRALINGVISTICKÉ PROSTŘEDKY – jsou mimořečové prostředky komunikace. Nevjadřují se zvukem, ale tělem. Je to „řeč těla“. Hlavními extralingvistickými prostředky jsou gesta, mimika, pohled, dotyk, poloha a držení těla, vzdálenost mezi komunikujícími a vzhled člověka.

GESTIKULACE – je označení pohybu rukou a v některých případech hlavou. Je typickým průvodním jevem verbální komunikace. Přiměřené a kultivované používání gest se považuje za součást efektivní komunikace. Příliš mnoho gest škodí, odpoutávají pozornost od našeho sdělení. Stejně tak druhý extrém – gestikulační nehybnost, strnulost, působí nepřírozeně a narušuje průběh komunikace stejně jako když je gest mnoho. Gesta mají také mnoho variací a významů v různých kulturách.

MIMIKA – mimika je pohyb svalů tváře. Je to nejdůležitější nonverbální prostředek k vyjadřování pocitů člověka. Mimikou vyjadřujeme různé odstíny pocitů od pozitivních k negativním. Je zajímavé si uvědomit, že ačkoli mimika významně působí na recipienta, plocha tváře, ve které probíhá příslušný mimický pohyb, je velmi nepatrná – často jde pouze o milimetry.

Mimika probíhá skrze pohyb očí, obočí, čela, lící, úst a brady. Mimické výrazy jsou zčásti vrozené, zčásti naučené. Odrážejí kulturní zázemí a sociální i profesní postavení člověka. Snad nejdůležitějším mimickým projevem, chceme-li vést efektivní komunikaci a navázat tak určitou spolupráci, je úsměv. Vyjadřuje srdečnost a upřímnost, a tím nastoluje příjemnou atmosféru. Vzbuzuje důvěru, povzbuzuje a přináší radost. Opakem úsměvu je grimasa, úšklebek, ale s jasnou informací. Vyjadřuje nespokojenost či pohrdání.

HAPTIKA - je disciplína zkoumající dotyky Existuje široká škála dotyků – krátký a jemný dotyk (prstem, dlaní), pohlazení, poplácání, objetí, políbení, podání ruky, odstrčení atd. Prostý dotyk a pohlazení mají podobný efekt jako úsměv – vyjadřují srdečnost, upřímnost, povzbuzení. Lidské tělo je rozděleno na několik dotykových pásem, ze kterých některé považujeme jako přípustné (ruka – podání ruky, ramena – poplácání) a některé za nepřipustné (intimní partie). Haptika vychází z tradic a zvyků každého národa a kultury.

POLOHA A DRŽENÍ TĚLA – poloze a držení těla se věnuje posturologie. Je možné komunikovat v rozličných polohách. Z držení těla je možné „vyčíst“ dominanci nebo submisivitu, obranu nebo útočnost, sebevědomí nebo jistotu. Je možné rozlišovat uzavřený nebo otevřený postoj. Při uzavřeném postoji má člověk ruce překřížené a na hrudi (jako by se bránil) nebo sepnuté před sebou. Jestliže sedí, má navíc přeloženou jednu nohu přes druhou. Při otevřeném postoji má člověk hrud' nekrytou, ruce jsou volně při těle nebo gestikulují, nohy jsou mírně rozkročené, jedna noha může být mírně předsunutá.

PROXEMIKA – proxemika je disciplína zabývající se vzdáleností mezi komunikujícími. Vzdálenost v tomto smyslu vyjadřuje jednak vztahy mezi partnery komunikace, na druhé straně však také odráží různé komunikační možnosti (velikost a tvar místnosti).

Osobní prostor je zóna okolo člověka, ve které se člověk cítí dobře. Můžeme si jej představit jako bublinu, která obklopuje člověka. Narušení osobního prostoru je vnímáno

jako ohrožení psychické svobody a může vyvolat neklid, nervozitu nebo dokonce útok.¹² Do těchto situací se však můžeme dostat i nezáměrně například v přeplněných prostorech (ve výtahu, na úzké chodě,...). Velikost osobního prostoru je individuální, mění se tak v závislosti na vztahu ke konkrétnímu člověku – zda je sympatický, nesympatický, známý či neznámý.

Užitečná rada: Při formální komunikaci např. mezi rodiči a učitelem, nebo rodiči a ředitelem školy je dobré vždy respektovat prostor člověka s kterým komunikujeme. Je-li cílem efektivní komunikace, je správná vzdálenost mezi komunikujícími dalším krokem k úspěchu.

VZHLED, ZE VNĚJŠEK - „Image dělá člověka.“¹³

Důležitou stránku nonverbální komunikace vytváří také celkový vzhled člověka. Jak vypadáme, vyjadřuje, jací jsme. Někdy to také naznačuje, jaký vztah máme k partnerům v komunikaci. Účes, výběr a stav šatů, ozdoby apod. signalizují o nás mnoho. Naslouchající nás podle nich kategorizuje. Oblečení a vzhled prozrazují pohlaví, věk, pracovní postavení a identitu s určitou společenskou nebo profesní skupinou.

Oblečení můžeme rozdělit na dva druhy – formální a neformální. Je přirozené, že učitel nebo ředitel školy působí jako vzor pro žáky, a proto by jeho oblečení nemělo být proti dobrému vkusu. Je důležité si však uvědomit, že vývoj vkusu a módy je velmi dynamický a to, co bylo znakem dobrého vkusu v minulosti, už nemusí dnes platit.

Užitečná rada: Oblékejte se tak, aby jste byli sami sebou, ale respektujte prostředí, které vyžaduje formální oblečení. Občasné sledování norem oblékání a vzhledu nikomu neuškodí, ale naopak k efektivní komunikaci či spolupráci jediné pomohou.

Nezapomínejme, že škola je místem společenským a podle toho bychom se měli také oblékat. Přestože se tato rada zdá někomu zbytečná, neboť takovou věc považuje za automatickou, z vlastní zkušenosti během mých pedagogických praxí mohu říci, že na toto pravidlo lidé často zapomínají a bohužel se nejednalo pouze o stranu rodičů, ale i o stranu učitelů ba dokonce ředitele školy.

¹² GAVORA, Peter. Učitel a žáci v komunikaci. Brno: Paido, 2005

¹³ GAVORA, Peter. Učitel a žáci v komunikaci. Brno: Paido, 2005

Vše, co bylo nyní uvedeno o verbální a neverbální komunikaci, jsou velmi podstatné informace a neměli bychom význam výše uvedeného sdělení podceňovat. Je – li naším cílem úspěšná a efektivní komunikace, musíme znát zásady verbálního, ale i mimoslovního projevu. Předjdeme tak situacím, které mohou být „trapné“ nebo nevhodné a mohou vést ke vzniku nedorozumění či konfliktu. Někdy mohou dokonce být i překážkou k efektivní komunikaci či domluvě na nějakém společném řešení nebo spolupráci, která je naším cílem a které se snažíme dosáhnout. Aktéři komunikace mají sklon při jakémkoli neúspěchu hledat viníka v druhé straně komunikace. Málo kdy si však uvědomí, že na vině jsou právě oni sami, neboť samotné sdělení nebylo onou chybou, ale chybou byl způsob, jakým druhou stranu komunikující vnímal a jakým způsobem obsah přijímal. Tomu, jak by měla správná a efektivní komunikace vypadat věnuji jednu z následujících kapitol.

1.5.3 PÍSEMNÁ KOMUNIKACE

V předcházející části jsem se věnovala komunikaci ústní. Pokoušela jsem se popsat, jaké způsoby verbální a neverbální komunikace existují a jaké jsou její charakteristiky. Velkou část komunikace mezi rodinou a školou však vyplňuje také psaný projev. Je dalším základním druhem komunikace, kterou člověk po celý život běžně používá. Jestliže jednotkou ústního projevu je rozhovor, pak jednotkou psaného jazyka je text. Text může být útvar různé délky – sms zpráva, dopis, e-mail, článek v novinách, báseň, atd.

Existuje řada situací, kdy je výhodnější komunikovat písemně než ústně, telefonicky nebo osobně. Přestože písemná komunikace zabere více času než ostatní, je výhodné ji používat v situacích, kdy je nezbytné uchovat sdělení pro archivaci, pro potenciální potřebu v budoucnu, pro doložení a vysvětlení složitějších záležitostí, z legislativních důvodů, pro kompenzaci selhávající paměti apod. I písemná komunikace má své výhody a nevýhody.

Výhody písemné komunikace:

- Příjemce může číst zaslání sdělení, kdy si sám určí. Pokud víme, že jsou rodiče časově zaneprázdněni, je lepší zaslat zprávu tímto způsobem, než je nutit chodit do školy pokaždé, když je potřebujeme o něčem informovat.

- Sdělení může obsahovat rozsáhlé informace – např. potřebujeme-li rodičům vysvětlit některé věci podrobněji.
- Sdělení lze poskytnout většímu počtu příjemců – šetří čas škole i rodičům.
- Sdělení umožňuje trvalé uchování sdělených informací.
- Příjemce má více času na promyšlení nejvhodnějších odpovědí. – Např. žádáme-li rodiče o spolupráci.

Z nevýhod písemné komunikace lze uvést:

- Vyžaduje delší čas – zejména pro školu.
- Větší odstup komunikujících – škola a rodiče by se měli naopak sbližovat.
- Zvýšené riziko nesprávné interpretace – mohou vznikat nejasnosti...
- Odeslané sdělení je poměrně obtížné změnit.
- Neumožňuje bezprostřední změnu názorů a postojů .

Při písemné komunikaci se, tak jako při komunikaci verbální, vyžaduje zřetelnost, úplnost, stručnost, správnost, a zdvořilost, která by měla být nedílnou součástí každého sdělení, protože dělá dobré jméno jak jednotlivci, tak organizaci. Vhodné oslovení, poděkování a zakončení má v písemné komunikaci podobný význam jako první dojem při neverbální komunikaci.¹⁴

Zákonnou povinností, slušností a korektností každého příjemce jakéhokoliv písemného sdělení je na toto sdělení v přiměřeně krátké době odpovědět. Způsob, jakým korespondujeme, má významnou vypovídací hodnotu o tom, jaký máme vztah k ostatním lidem.

Nejrozšířenějším komunikačním médiem dneška je elektronická pošta a tedy posílání elektronických zpráv – krátce e-mailů. Ani škola nezůstala pozadu a začlenila tuto komunikační technologii do seznamu způsobů komunikace s veřejností, tedy i s rodiči. I přes to, že má emailová komunikace řadu nevýhod např. chybí bezprostřední reakce protistrany, doručení emailu není nijak zaručeno a vůbec, emailový účet není stále naprostou samozřejmostí, je tento způsob komunikace velice populární a stává se čím dál více samozřejmostí. Téměř každá základní škola má již svou emailovou adresu a řada rodičů tento způsob komunikace se školou používá, protože je rychlejší a snazší než psaní klasického dopisu. Avšak i při tomto způsobu komunikace je nutné dodržovat určitá

¹⁴ VYMĚTAL, Jan. Průvodce úspěšnou komunikací. Efektivní komunikace v teorii a praxi. Praha: Grada Publishing, 2008.

pravidla, obvykle se hovoří o etiketě na síti – tzv. netiketě, aby nedošlo k nedorozuměním a komunikace mezi oběma stranami byla úspěšná.

. Napíšu-li rodiče řediteli školy email s nějakým konkrétním dotazem a v přiměřeně krátké době nedostanou žádnou odpověď, na dobrých vztazích mezi rodiči a školou takové chování rozhodně nepřidá. A nemusí se jednat pouze o odpověď ze strany školy, ale i ze strany rodičů.

1.6 ZÁSADY EFEKTIVNÍ KOMUNIKACE

Vztahy mezi školou a rodinou mohou být dobré jen tehdy, funguje-li mezi nimi správná a efektivní komunikace a spolupráce. I nadále je považován za nejběžnější a nejčastější způsob komunikace mezi rodinou a školou rozhovor a to i přes to, že se do popředí dostávají moderní způsoby komunikace jako např. email či mobilní telefony.

Aby rozhovor mezi účastníky komunikace, v konkrétním případě mezi ředitelem či učitelem a rodiči, probíhal bez konfliktů a nedorozumění a vedl tak k úspěšné spolupráci mezi oběma subjekty, je nezbytné, aby obě strany dodržovaly zásady efektivní komunikace. Jedná se o zásady, které jsou nezbytnou součástí každé komunikace, u které chceme dojít k nějakému efektivnímu řešení či domluvě.

Mezi základní požadavky patří:

- zřetelnost
- stručnost
- správnost
- úplnost
- zdvořilost

Základní pravidla jednání mezi školou a rodiči jsou :

- rozhovor by měl začínat vždy přátelsky a s úsměvem
- začínat pokud možno kladnými věcmi a teprve pak přejít k negativním
- není dobré neustále kritizovat, stěžovat si apod.
- uznat, pokud se někdo zmýlí
- dát prostor v rozhovoru oběma stranám

- vždy bychom se měli snažit dívat na věc očima druhého
- obě strany by si měly důvěřovat, ale informace ověřovat
- s příkazy a kritikou bychom měli zacházet opatrně, spíše se snažit o dohodu
- nikdy nesnižujeme hodnotu druhých lidí

Jedná se o obecné rady, které jsou nutným prvopočátkem k další efektivní komunikaci či spolupráci. Jak by měla vypadat efektivní komunikace a spolupráce konkrétně mezi rodičem a školou uvádím v poslední části práce.

1.7 AKTIVNÍ NASLOUCHÁNÍ DRUHÉMU

Schopnost naslouchat je velice důležitou dovedností. Je nejen nezbytná v přijímání jakéhokoliv sdělení, ale je to i výhoda, kterou je dobré uplatňovat jak v běžném životě, tak v nejrůznějších situacích. V případě komunikace mezi školou a rodiči se jedná o doslova nezbytnou součást každého přímého setkání a rozhovoru. Nejen škola, ale i rodiče by se měli vždy snažit zjistit co nejvíce informací o druhé straně. Škola by měla aktivně naslouchat nejen žákům, ale i jejich rodičům, aby pochopila žáka samotného, nejen jeho výsledky učení, ale i jeho chování. Rodiče naopak by se měli snažit pochopit jednání školy, které by samozřejmě mělo být vždy ku prospěchu všem žákům.

Cílem aktivního a efektivního naslouchání je získat maximum informací, maximálně pochopit sdělované ve všech prezentovaných souvislostech a poskytnout odpovídající zpětnou vazbu. Pomocí naslouchání můžeme budovat vztahy, řešit problémy, zvýšit přesnost chápání sdělovaného, snížit četnost omylů a chyb, efektivněji využít čas i ovládat vlastní emoce v rozhovorech. Tím hovořícímu dáváme zřetelně najevo, že se umíme nebo snažíme vžít do jeho situace a podívat se na věc z jeho strany. Ochota naslouchat je také projevem respektu a taktu vůči druhému.¹⁵

Mezi hlavní požadavky aktivního naslouchání patří:

- Přestat mluvit – zejména nepřerušovat mluvícího.

¹⁵ VYMĚTAL, Jan. Průvodce úspěšnou komunikací. Efektivní komunikace v teorii a praxi. Praha: Grada Publishing, 2008

- Vyjadřovat zájem – využívat neverbální komunikace, zejména oční kontakt, pokyvování hlavou, atd.
- Mít jistotu, že bylo řečeno vše – využívat otevřených otázek, čekat na dokončení sdělení.
- Mít jistotu správného pochopení sdělení – při pochybnostech se ptát a upřesňovat slyšené parafrázováním, využívat kontrolních otázek.
- Udržovat si otevřenou mysl – nebýt zaujatý vůči hovořícímu, slyšet to, co se říká, nikoliv to, co chceme slyšet my.
- Být trpělivý – nespíchat na mluvčího, vyjadřovat porozumění.
- Věnovat pozornost výrazům, které jsou zdůrazňovány.
- Soustředit se na cíl sdělení – držet se tématu, nic nepředpokládat.
- V závěru naslouchání sumarizovat, vyjádřit podstatu sdělení, jak jste jej pochopili, poskytnout efektivní zpětnou vazbu.

1.8 CO ŘÍKÁ O KOMUNIKACI A SPOLUPRÁCI ŠKOLSKÝ ZÁKON

Školský zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání obsahuje mnoho různých nařízení a pravidel, které musí škola a rodiče žáků dodržovat, avšak o komunikaci či spolupráci mezi rodinou a školou v něm mnoho uvedeno není. Škola je povinna informovat rodiče o výsledcích žáka formou vysvědčení a to dvakrát ročně, avšak tím celá jejich povinnost končí. Pokud žák prospívá bez problémů, nemá žádné kázeňské prohřešky či jiné problémy, nemusí škola rodiče nijak informovat či s nimi spolupracovat. Dokonce nejsou povinné ani žákovské knížky a je pouze na škole samotné, zda-li se rozhodne je používat či nikoli.

Mezi povinnostmi školy patří zřízení školské rady, která se musí skládat ze zástupců učitelů a rodičů a na které se projednávají nejrozličnější věci týkající se chodu školy. Ale pokud rodiče výsledky jednání školské rady nesledují, nemusí se dozvědět vůbec nic. Dále musí škola informovat veřejnost o úředních hodinách, ale je pouze na škole samotné, zda-li si vytvoří vlastní webové stránky, zřídí nějakou informační tabuli, natiskne informační letáky pro rodiče či pouze jednoduše vyvěsí tyto informace na vstupní dveře školy.

Co vlastně tedy školský zákon říká? Školský zákon pouze uvádí, že rodič se má prokazatelně zajímat o své dítě ve škole, o jeho prospěch a chování, ale pokud tak rodič nečiní, „nic se neděje“, protože jeho chování je nepostižitelné. Dále školský zákon uvádí, že škola musí rodiče neprodleně informovat o jakémkoli jednání žáka, které není v souladu se školním řádem a o jakékoli vážné změně v jeho prospěchu.¹⁶

Shrneme-li toto znění do jednoduché věty, zjistíme, že pokud žák prospívá s průměrnými či nadprůměrnými výsledky, jeho chování nevykazuje žádné větší přestupky, které by byly nutné hlásit rodičům, nemusí se učitelé či ředitel školy s rodičem žáka vůbec vidět a je to naprosto v pořádku, protože tak to uvádí zákon.

Jediná výjimka, která se v poslední době objevila ve školském zákoně a kterou je možné pochválit, je vyhláška č. 147/2011, která uvádí, že škola, která vzdělává integrované žáky, musí mít informovaný souhlas rodičů a to o tom, jakým způsobem s těmito žáky pracuje, jakým způsobem je vzdělává, aby rodiče sami již od začátku školní docházky věděli, co jejich dítě ve škole čeká a jaká je jeho náplň učiva.

Základní školy většinou u pouhého informování rodičů vysvědčením nezůstávají a využívají nejrůznějších forem komunikace a spolupráce. O jaké formy komunikace a spolupráce se jedná, uvádí následující kapitola, která je zaměřena především na to, jak to mezi školou a rodiči chodí v praxi a co uvádějí o komunikaci a spolupráci mezi rodinou a školou výzkumná zjištění.

¹⁶ <http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon>

2. KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE MEZI RODINOU A ŠKOLOU V PRAXI

Po docela dlouhou dobu se vazby a vztahy mezi školami a rodinami nepovažovaly za téma, kterému by bylo třeba se nějak více věnovat. Rodiče se často podle svých možností a podle svých předcházejících zkušeností snažili většinou vyhovět nárokům školy, aby dítě bylo ve škole včas a připraveno. Škola dítě převzala a pracovala na jeho intelektuálním rozvoji, ukázněvání a sociálním zařazování. Toto rozdělení povinností mezi rodinou a školou fungovalo celkem spolehlivě, a pokud ne, bylo to bráno spíše jako fakt, který vypovídal o nerovnoměrném rozložení sil mezi těmito dvěma institucemi. Nikoho většinou ani nenapadlo, že by rodiče měli mít právo zasahovat do vnitřních záležitostí školy nebo, že by je k tomu měla škola vyzývat, být školou otevřenou.

Situace se však radikálně změnila. O rodičích se ve vztahu ke škole mluví jako o partnerech, spolupracovnících, klientech a dokonce občanech, kteří, jak vyplývá z principu občanské společnosti, mohou být aktivními účastníky života kterékoli veřejné instituce, včetně školy.¹⁷

Právě situace vztahů školy a rodiny za několik posledních let v českých poměrech je ústředním tématem této části práce. Je důležité, aby byli rodiče bráni a chápáni jako neopominutelní aktéři výchovy a vzdělávání vlastních dětí, a to i v případě, že svou úlohu částečně a v podstatě povinně delegují na školu. V pomyslném trojúhelníku vztahů ve výchovném a vzdělávacím procesu tvoří vedle dítěte a učitele další nezbytný vrchol a svými názory a postoji významně ovlivňují chod školy.

Rodina a škola sdílejí jeden velký společný cíl a tím je zajištění optimálního vývoje dítěte. Přes všechny rozdílnosti a občasné komunikační bloky mají rodina a škola více styčných bodů, než by se na první pohled mohlo zdát. Položíme-li si otázku, kdo rozhoduje o životní dráze dětí, zjistíme, že odpovědí je – školní výsledky. Řada empirických výzkumů přitom ukázala, že tyto výsledky nejsou zdaleka závislé jen na inteligenci žáka nebo charakteristikách navštěvované školy, ale že školní úspěšnost do značné míry ovlivňuje zčásti záměrně a promyšleně, zčásti zcela neuvědomovaně, právě rodina.¹⁸

¹⁷ RABUŠICOVÁ, Milala (aj.). Škola a (versus) rodina. V Brně: Masarykova univerzita, 2004.

¹⁸ RABUŠICOVÁ, Milala (aj.). Škola a (versus) rodina. V Brně: Masarykova univerzita, 2004.

2.1 KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE MEZI RODIČI A ŠKOLOU – ZAHRANIČNÍ VÝZKUM

Existuje řada zahraničních studií, které prováděly výzkumy zjišťující vztah mezi rodičovskou podporou školy a výsledků učení a chování žáků ve škole. Například Bempechat a kol.¹⁹ zkoumali úspěšné děti pocházející z chudých a etnicky minoritních skupin. Dospěli k závěru, že tyto děti se od jejich neúspěšných vrstevníků s podobným sociálním pozadím odlišovaly v tom, že se jejich rodiče zapojovali do jejich vzdělávání, oceňovali úspěchy, a co je důležité, případné neúspěchy nesvalovali na nedostatek schopností. Dávali svým dětem motivační podporu, předávali jim poselství o hodnotě vzdělání a důležitosti úsilí při jeho dosahování.

Významná americká psycholožka Sandersová²⁰ zkoumala vliv dospělých na školní život čtrnáctiletých žáků afroamerického původu. Zjistila, že rodičovská podpora pozitivně ovlivňovala chování dětí ve škole. Studenti se lépe chovali, když cítili podporu ze strany rodičů. V této studii se neprojevil přímý vliv rodičovské podpory na školní výsledky, avšak ukázal se významný vliv na formování studentových postojů vůči škole, jimiž jsou pak školní výsledky ovlivňovány. I další výzkumy ukázaly, že debatují – li rodiče doma se žáky o důležitosti vzdělání a o dalších vzdělávacích plánech, přispívá to ke zlepšení chování žáků ve škole a ke zlepšení přípravy do školy.

Zahraniční, především americký, výzkum se v posledních letech stále více soustředil na otázku, zda může školní výkony dětí nějakým způsobem ovlivnit užší spolupráce mezi rodinou a školou. Výzkumy prokázaly toto. Pianta a Walsh²¹ udávají, že kvalita vztahů rodiny a školy ovlivňuje školní úspěšnost. Dobré šance mají ve škole děti z rodin, které se školou komunikují a dávají dítěti takové informace o škole a učení, které jsou konzistentní s tím, co se dítě dozvídá od svých učitelů.

Významná americká psycholožka Simonová²² na reprezentativním americkém vzorku sledovala, jak zapojování rodičů do života školy ovlivňuje chování a výsledky dětí. Žáci, jejichž rodiče se více zapojovali, měli lepší známky z angličtiny a

¹⁹ CHRISTENSON S. L., ANDERSON A. R. Commentary: The Centralist of the Learning Context For Student's Academic Enabler Skills. School Psychology. Review, 2002. s. 378 – 399.

²⁰ SANDERS, M. G. The Effects of School, Family and Community Support on the Academic Achievement of African American Adolescents. Urban Education Sept. 1998, s. 385 – 409.

²¹ CHRISTENSON S. L., ANDERSON A. R. Commentary: The Centralist of the Learning Kontext for Student's Academic Enabler Skills. School Psychology. Review, 2002. s. 378 – 399.

²² SIMON, B. S. Family Involvement in High Schools: Predictors and Effects. NASSP Bulletin, Oct. 2001. s. 8 – 19.

z matematiky, lepší docházku a chování a chodili do školy lépe připraveni. Ukázalo se, že zapojování rodičů má vliv především na to, co mohou děti ovlivnit vlastním volným úsilím. Účast rodičů na akcích pořádaných školou potom podporovala jmenovitě zlepšení školní docházky. Na akcích školy totiž dochází k vytvoření sítě dospělých – dalších rodičů, kteří dítě znají a mohou ho potom kontrolovat.

Otázkou, jak mohou aktivity školy zaměřené na vztah s rodiči ovlivnit docházku žáků, se zabývaly i další zahraniční studie, které prokázaly pozitivní vliv následujících aktivit: zvýšená komunikace s různými typy rodin (etnicky minoritními, sociálně slabými,...), stanovení kontaktní osoby pro komunikaci s rodiči, workshopy pro rodiče na téma docházky, odměny studentům a odpolední programy pro děti ve škole. Všechny tyto aktivity neprokázaly zlepšení ve výsledcích učení žáků, ale prokázalo se snížení absence žáků.

Na otázku, jak dosáhnout toho, aby se rodiče více zapojovali do života školy, se pokusil odpovědět Singh (in Simon 2001), který ve své studii ukázal, že pokud školy vybízejí rodiče ke komunikaci a nabízejí jim specifické aktivity, rodiče se skutečně více zapojují.

Užší spolupráce s rodiči, jak se zdá, představuje cestu, jak zlepšit vzdělávací výsledky dětí. Především z tohoto praktického důvodu je tomuto tématu věnován v zahraničí vzrůstající výzkumný zájem. U nás však práce na toto téma zatím postrádáme.²³

Jaká je atmosféra a spolupráce v českých školách se snažil alespoň částečně zmapovat průzkum provedený občanským sdružením AISIS v průběhu roku 2004. Průzkum proběhl na 37 školách v celé České republice a odpovídalo 572 učitelů.²⁴ A co učitelský dotazník prozradil? Ve výpovědi o spolupráci s rodiči osmdesát procent kantorů uvedlo, že se ptají na názor rodičů ve všem, co se týká dítěte (a berou ho v úvahu), sedmdesát procent se zajímá o názory rodičů na práci školy a pravidla jejího fungování. Ale jen polovina pedagogů napsala, že se rodiče aktivně účastní školních akcí, osmdesát šest procent potvrzuje, že rodiče přicházejí pouze na třídní schůzky nebo po přímé výzvě. Jen asi třetina rodičů uvedla, že se rodiče podílejí na vytváření pravidel školy.

²³ RABUŠICOVÁ, Milada [aj.]. *Škola a (versus) rodina*. V Brně : Masarykova univerzita, 2004.

²⁴ KRAMULOVÁ, Daniela. Jaká je atmosféra a spolupráce ve školách? *Rodina a škola*. 2004, roč.51, č. 12, s. 8-9.

Z výše uvedeného zjištění je patrné, že je nutné vycházet z faktu, že jedině při efektivní komunikaci a spolupráci je škola schopna dosáhnout těch nejlepších možných výsledků u svých žáků nejen ve vzdělání, ale i v chování. A české školství, podle výsledků dotazníkového šetření, musí na spolupráci a komunikaci rozhodně zapracovat.

2.2 KOMUNIKAČNÍ PLATFORMY

Na začátku této práce jsem uvedla, že komunikace tvoří páteř každé situace, v níž je přítomen více než jeden aktér. Je-li na základních školách cílem dosáhnout co nejlepších výsledků u žáků jak ve vzdělání, tak ve výchově, je komunikace a spolupráce s rodiči jeho nevyhnutelnou součástí, neboť zde musí figurovat v podstatě neustále aktéři dva – rodič na straně jedné a ředitel či učitel na straně druhé. Tento fakt dokazují také zjištěné údaje z již výše uvedeného zahraničního výzkumu, který se tímto tématem zabýval velice podrobně.

Cílem této části práce je informovat čtenáře o možných podobách komunikace a spolupráce na základních školách v České republice. Jedná se o tak zvané komunikační platformy mezi školou a rodiči (zjištěné výzkumem díky kolektivu autorů knihy *Škola a(versus) rodina*, vydané v Brně 2004).

Komunikační platformy jsou půdorysem, na němž se odehrávají reálné komunikační výměny. Jinak řečeno ustálené aktivity školy, jejichž cílem je umožňovat spolupráci a komunikaci s rodiči žáků. Níže uvedený seznam vypovídá o tom, jaké komunikační platformy to jsou. Seznam je řazen od těch nejčastěji používaných ve všech vybraných základních školách. Je nutné podotknout, že od doby, kdy byl tento výzkum proveden, uplynula již nějaká doba, a proto je možné, že se během té doby mohly objevit na některých základních školách nové způsoby komunikace či spolupráce. Avšak od té doby nebyl proveden žádný novější výzkum zabývající se tímto tématem, nebo mi alespoň není znám, a proto i ve svém vlastním výzkumu vycházím z níže uvedeného seznamu komunikačních platforem.

1. Třídní schůzky.
2. Přípravenost vedení školy poskytnout rodičům informaci na požádání kdykoli.

3. Informace podávané na začátku školního roku.
4. Záznamy v žákovských knížkách.
5. Pracovní sešity dítěte a ukázky jeho práce.
6. Konzultační hodiny učitelů.
7. Nástěnky pro rodiče u vchodu do školy.
8. Časopisy, informační letáčky, občasníky.
9. Dny otevřených dveří.
10. Písemná zpráva o dítěti s hodnocením jeho výsledků, snahy a chování.
11. Konzultační hodiny vedení školy.
12. Možnost přítomnosti rodičů při vyučování.
13. Ankety pro rodiče, zjišťující jejich názory na chod školy.
14. Videonahrávka seznamující s chodem školy.
15. Videozáznam dítěte při práci ve vyučování.
16. Videozáznam průběhu vyučovacího dne v konkrétní třídě.

V seznamu se objevují dvě platformy, které se realizují ve všech základních školách zahrnutých do výzkumu. Lze je tedy označit za stoprocentně pravidelné. Jde o třídní schůzky a o připravenost vedení poskytnout informace na požádání kdykoli. Jako spíše pravidelné je možné označit aktivity od č. 3 do č. 7. Patří sem podávání informací na začátku roku a používání žákovských knížek, k němuž se hlásí téměř všechny základní školy. S mírným odstupem se ke spíše pravidelným platformám přimykají ukázky práce dítěte, konzultační hodiny a nástěnky.

Mezi občasné platformy můžeme počítat školní časopis, dny otevřených dveří, písemné zprávy o dítěti, konzultační hodiny vedení školy, možnost přítomnosti rodičů ve vyučování. Se značnou rezervou lze k této skupině připojit také ankety pro rodiče, ty se však pomalu blíží skupině následující – poslední.

Poslední skupinu tvoří platformy spíše nerealizované. Sem spadají videonahrávky všeho druhu. Jejich použití v prostředí českých základních škol je jen výjimečné.

Z výše uvedeného výzkumu vyplývá, že se na našich školách začínají objevovat otevřenější a osobnější způsoby komunikace jako např. přítomnost rodičů ve vyučování či konzultační hodiny vedení školy, což je výborná zpráva, ale bohužel se vyskytují jen občas a to pouze na několika základních školách. To až tak dobrá zpráva není. Za téměř stoprocentně pravidelné se dají označit třídní schůzky. Jedná se sice o přímou otevřenou komunikaci mezi rodiči a školou, ale vzhledem k tomu, že se konají maximálně dvakrát

za celý školní rok a ne vždy se dostaví všichni rodiče, nelze tento způsob komunikace označit za stoprocentně uspokojivý pro obě strany.

Třídní schůzky zůstávají na českých školách dominantní platformou komunikace mezi školou a rodiči. Jde o tradiční akci, jejíž podoba je ve většině škol patrně v průběhu mnoha let neměnná. V širokém povědomí jsou rodičovské schůzky tradovány jako povinná akce a neúčast rodičů je spojována s nezájmem o školu a s nezájmem o vzdělávání dětí.²⁵ Přestože jsou vnímány jako jedna z nejdůležitějších komunikačních příležitostí, jak už jsem uvedla, jejich časová dotace je poměrně malá. Termíny třídních schůzek jsou vázány na uzavírání klasifikačních období a již tento fakt často předznamenává, že na schůzkách jde především o seznamování rodičů s prospěchem žáků.

Klasicky jsou třídní schůzky rozloženy do dvou částí. V první části učitel zastupuje školu jako celek a frontálně tlumočí skupině rodičů informace týkající se všech žáků. Ve druhé části informují učitelé formou individuálních pohovorů rodiče o prospěchu a chování žáka. Tato předem definovaná struktura schůzek je na mnoha školách téměř zakořeněný jev. Nabízí se otázka, do jaké míry tvoří takto organizovaná platforma základ pro kvalitní komunikaci.

Někteří rodiče, a to mohu potvrdit i z vlastní pedagogické praxe, mají tendenci se třídním schůzkám vyhýbat. Učitelé zahrnutí do výše uvedeného výzkumu navíc uvedli, že se třídních schůzek neúčastní právě ti rodiče, s nimiž by učitelé potřebovali mluvit nejvíce, jedná se tedy o rodiče problémových dětí. Rodičům totiž bývá nepříjemný právě fakt, že celá rodičovská schůzka je zaměřena pouze na hodnocení žáka. Vědí-li rodiče, že jejich žák neprospívá ve škole s dobrými známkami, je téměř logické, že již dopředu předpokládají, že budou vystaveni pouze zprávám obsahující negativní hodnocení jejich dítěte.

Přestože se většina rodičů na třídní schůzky dostavuje a chápe svoji účast na nich jako povinnost, zachovávají si většinou odstup, jak dokládají výzkumné nálezy. Na otázku, za jakých podmínek se třídní schůzky mohou stát vitální komunikační příležitostí, neexistuje patrně jednoduchá odpověď. Alespoň některé z možných souvislostí se snažím nastínit v závěrečné kapitole této práce.

²⁵ RABUŠICOVÁ, Milada [aj.]. *Škola a (versus) rodina*. V Brně : Masarykova univerzita, 2004.

2.2.1 ELEKTRONICKÁ KOMUNIKACE – ELEKTRONICKÁ ŽÁKOVSKÁ KNÍŽKA

Za posledních několik let se na základních školách můžeme setkat i s moderní formou komunikace mezi rodiči a školou a tím je komunikace přes internet a následně elektronická žákovská knížka, která si již několik let na některých školách používá.

Téměř všechny školy jsou prostřednictvím svých webových stránek schopny komunikovat s rodiči, i když konkrétní obsah sdělení se na každé škole značně liší. Na některých stránkách je uvedena pouze jedna e-mailová adresa, na niž lze zasílat spíše obecný dotaz či připomínku, jinde se mohou elektronicky odhlašovat obědy ve školní jídelně, případně komunikovat s jednotlivými učiteli na jejich osobních adresách. V některých školách lze tímto způsobem aktuálně omlouvat žákovu nepřítomnost (i když zpětně je potřeba dodat „řádnou“ omluvenku).

Například ředitel Základní školy na Sokolovsku uvedl²⁶, že dříve byla komunikace mezi učitelem a rodičem velmi zdlouhavá, protože měli zavedenou pouze jednu emailovou adresu pro celou školu. Za posledních několik let využívají přímou emailovou komunikaci na každého učitele a hodnotí ji velmi pozitivně, neboť se jedná o velmi rychlý a pružný způsob komunikace mezi rodičem a učitelem. Přes internet prý komunikují i žáci s učiteli, kdy žáci například posílají paní učitelce emailem i domácí úkoly.

Elektronická žákovská knížka

Elektronická žákovská knížka, využívaná zatím na několika základních a spíše středních školách, nabízí přehled docházky v průběhu celého školního roku, hodnocení v jednotlivých předmětech (jednotlivé známky, průměry), přehled zkoušení, které žáka čeká, aktuální rozvrh, případně automatické odesílání informací o známkách rodičům emailem nebo prostřednictvím SMS na mobilní telefon. Způsoby, jakým se data do systému zadávají, jsou v jednotlivých školách velmi odlišné.²⁷

Většina škol, využívajících elektronickou žákovskou knížku, vkládá aktuální informace na konci každého týdne. Školy uvádějí, že první ohlasy rodičů byly velmi pozitivní a to zejména u rodičů žáků druhého stupně. Většina těchto škol současně

²⁶ CHMELAROVÁ, Iveta. Rodiče komunikují s učiteli přes internet [online]. *Sokolovský deník.Sokolovsko*. Roč. 16, č. 75 (2007-03-29), s. 8.

²⁷ KRAMULOVÁ, Daniela. Elektronická žákovská zatím s rozpaky. *Rodina a škola*. 2007, roč. 54, č.6, s. 16-17.

používá i normální žákovské knížky, ale v elektronické žákovské knížce mají rodiče lepší kontrolu nad známkami a vůbec prospěchem a chováním jejich dítěte. S klasickými žákovskými knížkami děti všelijak manipulují, přepisují známky, či žákovské knížky ztrácejí.

Objevily se však již stížnosti od studentů (většinou na středních školách), kteří uvádějí, že nesouhlasí s používáním elektronické žákovské knížky, neboť tím ztrácí určitou studentskou svobodu.²⁸ Naopak kladné ohlasy se ozývají od samotných rodičů, kteří vítají, že mohou vidět známky svého dítěte dřív, než přijde ze školy domů.

I přes to, že ne všichni rodiče mají doma přístup k internetu, využívání virtuálního kontaktu se školou souvisí v první řadě se zájmem a ochotou rodičů se školou komunikovat.

2.3 DOMÁCÍ PŘÍPRAVA

Jednou ze základních forem spolupráce rodiny a školy je angažovanost rodičů při domácí přípravě dědi do školy. Jedná se o kontrolu domácích úkolů, kontrola vedení sešitů, kontrola přípravy učení na následující školní den, procvičování, přezkušování, pravidelné podepisování žákovské knížky, atd.

V České republice existuje na toto téma průzkum z let 1991 a 2002 na souboru 130 žáků předposledních ročníků ZŠ v Praze. I přes to, že se jedná o starší výzkum, jeho výsledky jsou velmi zajímavé. Ukázal, že podle výpovědí dětí za 10 let podstatně klesl počet rodičů, kteří důsledně kontrolovali jejich připravenost do školy (z 52,5 % na 20 %) a zvýšil se počet rodičů nedůsledných (z 47,5 % na 80 %). V roce 2001 každodenně kontrolovaly děti 3 % rodičů (v roce 1991 to přitom bylo ještě 26 %), skoro nikdy tak nečinilo 28 % (10 let předtím to bylo 9 %). Posun v angažovanosti rodičů v této oblasti je markantní na příkladu vyučování cizího jazyka. V obou letech kolem 90 % dětí uvádělo, že jejich rodiče považují za nutné, aby se učily cizí jazyk (z vlastní zkušenosti z rodičovských schůzek mohu potvrdit, že tomu je tak i dnes) a zhruba čtvrtina se v něm vzdělávala i mimo školu. Výrazně se však snížil počet rodičů, kteří při jeho učení dětem

²⁸ UREŠOVÁ, Dita. Rodiče už sledují prospěch na síti : studenti: jsme proti. Internetizace nám bere studentskou svobodu [online]. *Týdeník Sokolovska. Plzeň*. Roč. 17, č. 42 (2007-10-17), s. 3.

doma pomáhali. Zatímco v roce 1991 to bylo 50 % rodičů a dalších 14 % je osobně vyučovalo, o 10 let později už to bylo 35 %, respektive 5 %.²⁹

Bylo by velmi zajímavé, kdyby byly k dispozici aktuální výsledky výzkumu na toto téma z dnešní doby, aby se čísla tohoto staršího výzkumu mohla s nimi dnes porovnat. Spolupráce rodičů se školou v této oblasti je velmi důležitá a každý učitel ji chápe a požaduje od rodičů jako samozřejmou věc. Lze říci, že se jedná o nejzákladnější způsob spolupráce mezi rodiči a školou v praxi, ale ne všichni rodiče ho považují za samozřejmý.

2.4 PARTNERSTVÍ RODIČŮ A ŠKOL: JEHO PODOBY A PODMÍNKY

Budování partnerských vztahů s rodiči žáků patří dnes mezi klíčové oblasti řízení a rozvoje dobrých škol. Tento předpoklad potvrzují i výsledky dotazníkového šetření³⁰, v němž se ukázalo, že ředitelé českých škol kladou vztahy s rodiči žáků hned na druhé místo v žebříčku svých manažerských priorit.

V České republice převažuje podle výzkumných zjištění³¹ většinou zákaznický – klientský přístup. Přesto, že je tato role zákazníků připisována rodičům nejčastěji, lze očekávat, že i u nás, tak jako v zemích západní Evropy, bude postupně narůstat vnímání rodičů jako rovnocenných partnerů nejen co se týče výchovy, ale i vzdělávání dětí.

Obecně se má za to, že partnerský vztah nastává mezi lidmi a institucemi tehdy, když se obě strany vzájemně respektují, akceptují postavení a přínos druhé strany pro daný proces a jsou ochotny diskutovat o tom, jak mohou ve vzájemné spolupráci či součinnosti daný proces zlepšit. Budování takového vztahu nemusí být snadné, zvláště stojí-li na straně rodičů osobní zájmy a na straně druhé, tedy na straně škol, zájmy veřejné (státní). Je však důležité se o to alespoň pokusit.

²⁹ ŠTECH, Stanislav. Rodiče často nevědí, co po nich škola chce. *Rodina a škola*. 2005, roč. 52, č.5, s. 4-6.

³⁰ RABUŠICOVÁ, Milada. ŠEĐOVÁ, Klára. TRNKOVÁ, Kateřina. ČIHÁČEK, Vlastimil. *Škola a/versus/ rodina*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. 2004

³¹ RABUŠICOVÁ, Milada [aj.]. *Škola a (versus) rodina*. V Brně : Masarykova univerzita, 2004.

2.4.1 PARTNERSTVÍ VÝCHOVNÉ A SOCIÁLNÍ

Partnerství je vztah, který je symetrický (nenajdeme zde zřetelné projevy dominance či submisivity) a reciproční (je aktivně udržován oběma zaangažovanými stranami). Partnerství výchovné je založeno na takové spolupráci, která je zaměřena zejména na péči o dítě, jeho výchovu a vzdělávání. V druhém případě, v partnerství či spolupráci sociální, jde zúčastněným v první řadě o rozvoj školy jako instituce a tím v důsledku i poskytování kvalitnějších vzdělávacích služeb žákům.

Jak jsem již zmínila, partnerství předpokládá rovnocenný vztah. Takřka automaticky se předpokládá, že rodiče akceptují učitele jako odborníky na výchovu a vzdělávání. Méně samozřejmé je, že by také učitelé měli respektovat zkušenosti rodičů s výchovou vlastních dětí a přijímat je jako obohacení pro svou práci.

Při budování partnerských vztahů mezi rodiči a školou se doporučuje postupovat v těchto krocích:

1. Informování – rodiče mají vědět jak se dítěti ve škole daří, ať již v učení nebo ve vztazích, rovněž jaké má škola vzdělávací prostředky, jak se rozvíjí, atd.
2. Vysvětlování – rodiče by měli rozumět tomu, co se ve škole děje, jakými metodami jsou jejich děti vyučovány a proč.
3. Pozorování – rodiče by měli dostat možnost nahlédnout do skutečného života školy, nejprve třeba při zvláštních příležitostech (den otevřených dveří, koncerty, sportovní dny apod.) a posléze i do běžného života vyučování (přítomnost ve třídě).
4. Participace – rodiče by měli dostat příležitost skutečně pomoci učiteli, ať již jako výpomoc při akcích mimo školu, při přípravě výukových materiálů nebo jako asistenti ve výuce.
5. Rozhodování – s rostoucí znalostí školy a jejích vnitřního života by měli rodiče dostat příležitost zapojit se do procesu rozhodování o škole, jejím kurikulu a rozvoji.³²

Chce-li škola začít budovat základy partnerství, měla by rodičům nabídnout zejména možnost obsaženou v bodě třetí, na které jsou patrné prvky vzájemnosti. To je pravděpodobně klíčová okolnost. Ještě silněji jsou prvky vzájemnosti obsaženy v kroku čtvrtém a pátém.

³² RABUŠICOÁV, Milala. ŠEĎOVÁ, Klára. TRNKOVÁ, Kateřina. ČIHÁČEK, Vlastimil. Škola a/versus/ rodina. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. 2004

2.4.2 PŘÍLEŽITOSTI K BUDOVÁNÍ VÝCHOVNÉHO PARTNERSTVÍ MEZI RODIČI A ŠKOLOU

Příležitosti k budování výchovného partnerství jsou především takové aktivity, které umožňují rodičům nahlédnout a zapojit se do školního života, popř. tento život spoluutvářet.

V první řadě jde o aktivity, které se označují jako prezentační. Děti při nich předvádějí, co se společně s učiteli naučily nebo čeho jsou schopny dosáhnout. Tyto akce mívají v sobě zpravidla prvky zábavy nebo soutěžení (koncerty, divadelní představení, výstavy, jarmarky či olympiády). Rodiče jsou na tyto akce zváni jako hosté a účastní se jich většinou rádi, neboť mají příležitost vidět, v čem jejich dítě vyniká, v čem se mu daří. Učitelé pak mají možnost chválit děti za podané výkony a v uvolněné atmosféře se s rodiči seznámit a vyměnit si informace o dítěti.

Při těchto příležitostech mohou být rodiče požádáni o drobnou výpomoc pro školu například jako pořadatelé, zajišťovatelé občerstvení či drobní dárci. Tato pomoc bývá ze strany školy vítána, neboť učitelé mají obvykle i tak mnoho další práce. Spolupráce mezi oběma stranami může být poměrně snadná, neboť se obvykle týká organizačních záležitostí, nikoli bezprostředně hlavního úkolu školy a dětí, tedy vzdělávání a učení.

Druhou skupinou akcí jsou akce společenské, ať již za přítomnosti dětí (besídky, táboráky, drakiády, výlety) nebo bez ní (školní plesy). Při nichž již zpravidla bezprostředně nejde o prezentaci dětí, ale o příležitost strávit spolu příjemně nějaký čas a mít šanci se lépe seznámit. Možnost rodičů zapojit se do těchto akcí je podobná jako v prvním případě. Dokonce je možné i to, že skupina rodičů sama takovou akci pro školu a „její rodiče“ zorganizuje (rodičovské sdružení může být organizátorem školního plesu, např. ve waldorfských školách rodiče často organizují jarmarky).

Výše uvedené spektrum akcí vyžaduje různou míru přípravy ze strany učitelů a různou míru zapojení ze strany rodičů. Školy mezi nimi volí nejen podle svých priorit, ale i podle zdrojů (časových, finančních, lidských), které mají k dispozici.

2.4.3 ASISTENCE RODIČŮ VE VÝUCE A NA ŠKOLNÍCH AKCÍCH

Z hlediska budování partnerství mezi rodiči a školami je podstatné, aby rodiče měli možnost vidět, jak probíhá výuka, a aby měli možnost ji ovlivňovat, projeví-li takový zájem. Tento požadavek se může zdát některým učitelům až děsivý. I bez něj se musí řídit řadou předpisů, administrativních omezení, předepsaným kurikulem, kontroluje je ředitel školy, inspekce, jsou hodnoceni, byť neformálně, svými kolegy, apod. V rodičích však učitelé často vidí jen kritiky, sponzory, nebo „údržbáře“ (pokud škola potřebuje ušetřit peníze a nemá školníka). Je však důležité, aby si učitelé uvědomili, že rodiče mohou být zdrojem pomoci a mohou být partnery hodných naslouchání.

Mezi nejčastěji využívanou pomoc ze strany rodičů patří doprovod na exkurze, výlety nebo kulturní akce. Tuto pomoc mohou nabídnout rodiče bez jakékoli konkrétní kvalifikace, mají-li ve stanovenou dobu čas. Je pravda, že pro rodiče je zajímavé v takových situacích sledovat učitele při práci s dětmi, avšak obvykle do tohoto dění nezasahují, nediskutují s ním o způsobu jeho práce nebo mu moc často nesdělují své zkušenosti s touto prací.

Role rodičů se však může změnit, pokud při výše zmíněných akcích budou hrát rodiče aktivní úlohu (připraví sami pro děti nějakou hru na výletě, jsou odbornými průvodci při exkurzi apod.). V takovém případě je potřeba, aby nastala aktivní spolupráce založená na domluvě s učitelem o obsahu, rozsahu, rozdělení rolí a dalších aspektech takových činností. Jakkoli jsou tyto aktivity náročnější na vzájemnou součinnost rodičů a učitelů, zpravidla bývají nekonfliktní, neboť učitelům usnadňují práci a nezasahují do jejich vlastní kompetence.

O poznání komplikovanější je asistence rodičů přímo ve třídě. S tou naše školy nemají mnoho zkušeností, neboť se jí často nevěnují. Přesto má i tato spolupráce svá pozitiva a školy, které zapojování rodičů do výuky zvládají dobře, dobrovolné pomoci pravidelně využívají. Cení si na ní především toho, že rodiče postupně získávají lepší porozumění pro práci školy a stávají se z nich „spojenci“. Jako další věc vnímají mnozí učitelé i nabourávání vlastní rutiny v přípravě na výuku a vnášení nových pohledů na věc, což je nutí zlepšovat vlastní práci. V neposlední řadě se přítomnost rodičů ve výuce dotýká pozitivně i dětí, neboť postupně zjišťují, že škola není izolovaný svět sám pro

sebe, ale že i další dospělí oceňují znalosti, dovednosti a zkušenosti, kterých ve škole nabývají.³³

2.4.4 SOCIÁLNÍ PARTNERSTVÍ MEZI RODIČI A ŠKOLOU – PARTICIPACE NA KONTROLE A ŘÍZENÍ ŠKOLY, ŠKOLSKÉ RADY

Sociálním partnerstvím se rozumí takové vztahy mezi rodiči a školou, které mají v prvé řadě na zřeteli rozvoj školy jako instituce. Sociální partnerství je obvykle formalizováno do podoby školních rad, různých komisí, spolků nebo sdružení. I zde se však může nalézt příležitost k tomu, aby se rodiče stali partnery školy. Rodiče mají příležitost hlavně k tomu, aby mohli vlastním přičiněním ovlivňovat podobu, kvalitu a podmínky vzdělávání, kterého se jejich dětem dostává.

Školská rada

Školská rada, která již několik let funguje na českých školách, patří zejména ve světě mezi nejrozšířenější orgány, v nichž se rodiče mohou podílet na kontrole a řízení škol. Obvykle v nich rodiče zasedají ve stejném počtu jako zástupci školy a obcí. Rady škol většinou kontrolují hospodaření škol, jejich investice a zdroje, řeší vztahy mezi školou, komunitou a jejími členy (zejména rodiči). V některých zemích mají vliv na obsazování vedení školy. Avšak rady škol obvykle nezasahují do pedagogického procesu ve škole.

Rodiče velmi často netuší, co všechno školské rady dělají či mohou dělat a na co mají právo. Proto by měli být o všech těchto věcech informováni a také především, že každý z rodičů se může přihlásit jako kandidát při volbách do školské rady (do řad zástupců ze strany rodičů) a bude-li zvolen ostatními rodiči, má možnost se na dění ve školské radě přímo podílet.

³³ RABUŠICOÁV, Milala. ŠEĐOVÁ, Klára. TRNKOVÁ, Kateřina. ČIHÁČEK, Vlastimil. Škola a/versus/ rodina. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. 2004

Co všechno vlastně mají rady dělat a na co mají právo?

1. Vyjadřovat se k návrhům školních vzdělávacích programů a k jejich uskutečnění.
2. Schvalovat výroční zprávu o činnosti školy.
3. Schvalovat školní řád a navrhopvat jeho změny.
4. Schvalovat pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků.
5. Podílet se na zpracování koncepčních záměrů rozvoje školy.
6. Projednávat návrh rozpočtu a navrhopvat opatření ke zlepšení hospodaření.
7. Podávat podněty i oznámení řediteli školy i zřizovateli.³⁴

Ředitel se musí školské radě zodpovídat prakticky za veškeré dění ve škole, rada se na něm může podstatným způsobem spolupodílet – avšak stejně dobře může skončit jako formální, byrokratický orgán. „Vše záleží na lidech.“

2.4.5 PARTICIPACE RODIČŮ V OBČANSKÝCH SDRUŽENÍCH PODPORUJÍCÍCH ČINNOST ŠKOLY

Při škole může existovat celá řada sdružení, která mohou být prospěšná jednotlivým aktérům nebo celé škole. U nás mají největší tradici tzv. rodičovská sdružení (dříve Sdružení rodičů a přátel školy, dnes např. Kluby rodičů).

A jakou činností se dnes tato sdružení zabývají? V popředí jejich zájmu je podpora vzájemné komunikace mezi školou a rodiči. Následná pomoc škole při hledání sponzorů a organizování akcí pro veřejnost. Většinou si kluby stanovují především takové cíle, které jsou výhodné pro školu. To bývá většinou do značné míry dáno faktem, že iniciátorem těchto klubů či sdružení bývá většinou škola, nikoli samotní rodiče.

Jak jsem již uvedla, hlavním tématem těchto klubů či sdružení je vzájemná komunikace. Druhým tématem je oboustranná pomoc, ať už rodinám nebo škole. Ve třetím případě to je vzájemná odpovědnost nejen rodičů ke škole a školy k rodičům, ale i vzájemná odpovědnost mezi rodiči. A jako poslední skupinu bych uvedla vzájemné respektování potřeb.

³⁴ KRAMULOVÁ, Daniela. Budou školské rady životaschopné? *Rodina a škola*. 2005, roč. 52, č.10, s. 8-9.

Mezi náplň činností rodičovských sdružení či klubů například patří:

1. Pomáhat škole hledat sponzory.
2. Usnadňovat rodičům komunikaci se školou.
3. Pomáhat škole s organizováním akcí pro veřejnost.
4. Prosazovat zájmy rodičů ve škole.
5. Obhajovat před rodiči práci školy.
6. Pomáhat rodinám, které to potřebují.
7. Usnadňovat škole komunikaci s rodiči.
8. Podporovat rodiny, aby si vzájemně pomáhaly.
9. Vytvářet u rodičů větší pocit odpovědnosti vůči škole.
10. Poskytovat konzultace o právech dětí a rodičů vůči škole atd.³⁵

Zkušenosti ze zahraničí hovoří o tom, že na půdě škol mohou existovat i jiná sdružení. Ve prospěch rodičů například pracují různé poradenské a konzultační skupiny informující rodiče o stávající školské legislativě, o jejich právech a povinnostech. Často mají svépomocný charakter. Jiná sdružení poskytují rodičům konzultace v oblasti výchovy a učení dětí, eventuálně jim poskytují informace o psychologické a sociální podpoře. Takto „vybavená“ škola, ať již tento servis zajišťují učitelé, rodiče, psychologové nebo jiní odborníci, dává mimo jiné najevo, že je připravena podporovat nejen své žáky, ale je připravena v mnoha ohledech podpořit i rodiče. S informovanými rodiči se jistě lépe a efektivněji spolupracuje.³⁶

2.5 „KOMUNITNÍ ŠKOLA“

Konkrétním příkladem školy, která je založena na dobrém fungování partnerských vztahů s rodiči a sama sebe označuje jako školu komunitní je jedna brněnská základní škola, která ve zvýšené míře komunikuje a spolupracuje s rodiči žáků a nabízí i vzdělávací a relaxační aktivity pro širší veřejnost. Specifickou roli tu hraje postava komunitního koordinátora, jehož pracovní náplní je zajišťování komunitního plánu školy.

³⁵ RABUŠICOÁV, Milala. ŠEĎOVÁ, Klára. TRNKOVÁ, Kateřina. ČIHÁČEK, Vlastimil. Škola a/versus/ rodina. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. 2004

³⁶ RABUŠICOÁV, Milala. ŠEĎOVÁ, Klára. TRNKOVÁ, Kateřina. ČIHÁČEK, Vlastimil. Škola a/versus/ rodina. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. 2004

Tato základní škola využívá všech netradičních komunikačních kanálů.³⁷ Ve standardních intervalech vypisuje třídní schůzky, každý učitel má vypsané individuální konzultační hodiny. Kromě toho se vedení školy snaží prosazovat, aby učitelé přijímali rodiče na požádání kdykoli. Ke zveřejňování informací o dění na škole se využívá vchodových dveří, kde jsou vylepovány informační letáky, tabulí úřadu městské části, nástěnky umístěné u zdravotního střediska, školního časopisu, vlastních webových stránek školy a dalšího místního časopisu, kde jsou zveřejňovány jak informace o chystaných akcích, tak články o tom, co už proběhlo a o životě školy vůbec. Kromě toho dostávají děti ve škole letáčky pro rodiče. Rodiče, kteří projeví zájem a sdělili škole číslo svého mobilního telefonu, jsou informováni rovněž prostřednictvím SMS zpráv. Pravidelně se pořádají dny otevřených dveří a možná je i účast rodičů ve vyučování. Kromě těchto formalizovaných způsobů spoléhá škola také na neformální způsoby komunikace při příležitosti akcí pro veřejnost, které rodiče přivedou do školy mimo termín třídních schůzek.

Dále na této škole existují tři paralelní rodičovské orgány. Prvním z těchto orgánů jsou tzv. „Mluvčí tříd“, což je obdoba dřívějšího SRPŠ. Každá třída má jednoho zástupce z řad rodičů, který se účastní čtyřikrát do roka schůzek s vedením školy. Funkce těchto setkání je především informativní, protože škola poskytuje rodičům informace o záměrech školy a o základních organizačních záležitostech chystaných akcí. Druhým orgánem je „Občanské sdružení Škola jako centrum komunity“, které by mělo reprezentovat rodiče, učitele, ale i bývalé žáky nebo další případné zájemce. Toto sdružení je aktivním partnerem školy a podílí se na tvorbě komunitních projektů a jejich praktické realizaci. A třetím orgánem je již výše zmíněná „Rada školy“.

Škola především vytváří velké množství příležitostí, při nichž se mohou setkat žáci, učitelé, rodiče i širší veřejnost. Tento balík aktivit je poměrně velký a nadále se rozšiřuje. Jedná se například o pasování prvňáčků, výlety společně s rodiči, Vánoční a Velikonoční dílničky, karneval, diskotéky, lyžařské výjezdy i pro rodiče, pálení čarodějnic, jarmak, koncerty, divadelní týden, sportovní turnaje, kroužky pro děti, internet pro veřejnost, kurzy internetu pro seniory, sportovní oddíly pro dospělé, keramika, aj.

Největší hnací silou otevírání školy směrem k rodičům je sám ředitel školy, který uvádí, že vztah s rodiči je pro něj v první řadě součástí procesu budování občanské

³⁷ RABUŠICOÁV, Milala. ŠEĎOVÁ, Klára. TRNKOVÁ, Kateřina. ČIHÁČEK, Vlastimil. Škola a/versus/rodina. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. 2004

společnosti a výchovy žáků k občanství. Velkým tématem na této škole je přechod od autoritativní výchovy k poslušnosti a k výchově k zodpovědnosti.

3.VÝZKUM

Jelikož jsem studentkou oboru Učitelství druhého stupně na základních školách, vybrala jsem si pro svůj výzkum záměrně oblast školství, tedy oblast, která mě zajímá a která mi je velmi blízká díky mým pedagogickým praxím a o kterou se zajímám již od dob studia na střední pedagogické škole.

Škola, učitelé a žáci jsou tři nejdůležitější subjekty v mé diplomové práci. Sama jsem již měla příležitost vyzkoušet si, jaké to je, být v každé z těchto rolí. Roli žáka na základní škole měl možnost zahrát si každý z nás, roli učitele jsem si poprvé vyzkoušela při praxi na střední a následně na vysoké škole, a za poslední rok mám možnost být v roli rodiče dítěte, které sice zatím navštěvuje pouze předškolní zařízení, ale stává se již součástí určitého školského systému, který také hraje důležitou roli v životě dítěte.

Během své pedagogické praxe jsem začala pomalu zjišťovat, že efektivní komunikace a spolupráce mezi učitelem a žákem k získání těch nejlepších výsledků ve vzdělání a chování žáka prostě nestačí, že tu něco chybí. Na to „něco“ jsem přišla také díky roli rodiče, do které jsem se následně dostala a díky které jsem si uvědomila, že jsou to právě rodiče, kteří se musí do tohoto dění zapojit. Než jsem však k tomuto zjištění dospěla, kladla jsem si jako pedagog mnoho otázek týkajících se komunikace a spolupráce mezi rodiči a školou. Zajímalo mě, co si rodiče o dění ve škole myslí a co by rodiče vlastně po škole chtěli a zároveň jsem se sama sebe ptala, zda-li dáváme rodičům vůbec příležitost k tomu, aby nám tyto informace sdělili. Z těchto otázek následně vznikla myšlenka vytvořit diplomovou práci na toto téma a zabývat se touto problematikou podrobněji pomocí pedagogického výzkumu.

3.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Po dlouhodobém studiu odborné literatury a odborných prací a článků jsem dospěla k formulaci výzkumného problému. **Jaké způsoby efektivní komunikace a spolupráce probíhají mezi rodiči a učiteli (řediteli) na vybraných základních školách a které z nich považují rodiče a učitelé (ředitelé škol) za nejefektivnější?**

3.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

1. Změnil se na vybraných základních školách přístup k rodičům z původního klientského přístupu na přístup partnerský, který je pro vznik efektivní komunikace a spolupráce vhodnější?
2. Jaké formy efektivní komunikace a spolupráce nabízejí vybrané základní školy?
3. Vědí rodiče na vybraných základních školách, jaké všechny možné způsoby komunikace a spolupráce jim nabízí základní škola, kterou navštěvuje jejich syn či dcera?
4. Jakou formu komunikace a spolupráce na základních školách na druhém stupni považují rodiče žáků a učitelé či ředitelé za nejefektivnější?
5. Využívají rodiče na vybraných základních školách i jiné formy komunikace a spolupráce než jen podepisování žákovské knížky a chození na třídní schůzky?

3.3 VÝCHOZÍ HYPOTÉZY

1. Na vybraných základních školách i přes značný pokrok a vývoj v komunikaci a spolupráci mezi rodinou a školou i nadále převládá klientský přístup školy k rodičům žáků a rodiče sami se i nadále z větší části necítí být rovnocennými partnery ve výchovně vzdělávacím procesu jejich dětí.
2. Většina rodičů žáků na vybraných základních školách neví o všech možných způsobech komunikace a spolupráce, které jim jejich základní škola nabízí.
3. Za nejefektivnější způsob komunikace a spolupráce považují rodiče a učitelé osobní kontakt.

3.4 METODY VÝZKUMU A SOUBOR RESPONDENTŮ

Pro můj výzkum jsem si vybrala různé základní školy v okrese Mladá Boleslav. Oslovila jsem několik škol, ale jen některé byly ochotny se mnou spolupracovat. Některé školy jsou školy venkovské, jiné z menšího města a některé školy jsou velké základní školy přímo z Mladé Boleslavi. Všechny školy zahrnuté do výzkumu, jsou školy základní, nejedná se o školy speciální či mateřské. Tuto oblast jsem si vybrala záměrně, protože se jedná o oblast mého bydliště. V mém výzkumu je dohromady zahrnuto **pět základních škol**. Výzkum jsem zúžila pouze na oblast druhého stupně, neboť pro tuto oblast se také specializuje můj studijní obor na vysoké škole.

Vytvořila jsem dva druhy dotazníků. Jeden dotazník byl určen pro ředitele či učitele (zástupce ředitele) a druhý dotazník byl určen pro rodiče žáků na dané škole. Dotazníky byly rozdány náhodným žákům do různých tříd na druhém stupni. Na každé základní škole jsem rozdala 50 dotazníků pro rodiče a jeden dotazník pro ředitele škol, to je dohromady 255 dotazníků. Zpět jsem obdržela v průměru mezi 40 – 35 dotazníky z každé základní školy, dohromady 192 dotazníků což je 75% návratnost dotazníků.

Informace od rodičů jsem získávala pouze touto jedinou formou, kde jsem použila jak otevřené, tak uzavřené otázky. Od skupiny učitelů (ředitelů) jsem získávala informace nejen pomocí dotazníku (znovu jsem zvolila jak otevřené, tak uzavřené otázky), ale i formou řízeného rozhovoru přímo s řediteli vybraných základních škol a na jedné základní škole jsem měla dokonce možnost dlouhodobého pozorování jejich komunikace a spolupráce s rodiči, účastnila jsem se i rodičovských schůzek a také různých akcí pořádaných danou školou.

Při vytváření dotazníků jsem vycházela především z výsledků předvýzkumu, který mi pomohl k finální podobě dotazníku použitého při samotném výzkumu (viz. Přílohy), z odborné literatury metodologie pedagogického výzkumu, ale také z vlastních zkušeností získaných během mé 3leté pedagogické praxe na základní škole.

3.5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Výsledky výzkumu byly v mnohém velmi překvapující. Pro přehlednost jsou výsledky rozděleny do dvou částí. V první části jsou uvedeny výsledky dotazníkového šetření ředitelů a učitelů základních škol. Odpovědi na jednotlivé otázky z dotazníku (viz. dotazník v příloze č. 2) jsou zpracovány do přehledných tabulek, kde je možné porovnat odpovědi všech pěti základních škol. U otevřených otázek je uveden výčet jednotlivých odpovědí.

Školy jsou z důvodu zachování anonymity označovány čísly – ŠKOLA 1 až 5. Pouze pro zajímavost upřesním, že **první dvě školy jsou venkovské, třetí a pátá škola jsou školy městské a čtvrtá škola je škola z menšího města.**

V druhé části jsou uvedeny výsledky dotazníkového šetření rodičů z jednotlivých škol (viz. dotazník v Příloze č.1). Odpovědi jsou znovu pro přehlednost uvedeny v tabulkách a jsou uváděny v procentech znovu podle jednotlivých škol.

3.5.1 DOTAZNÍKY PRO ŘEDITELE A UČITELE ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Dotazníkové šetření ředitelů a učitelů jednotlivých základních škol bylo doplněno řízeným rozhovorem, proto jsou pod jednotlivými tabulkami doplněny poznámky.

Tab. 1: Jak školy vnímají rodiče žáků, kteří navštěvují jejich školu (počet odpovědí je vždy uveden v procentech).

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Rodiče vnímá jako rovnocenné partnery	50	100		100	100
Rodiče vnímá jako klienty	50		100		
Rodiče vnímá jinak					

Tři z pěti škol stoprocentně vnímají rodiče svých žáků jako rovnocenné partnery ve výchovně vzdělávacím procesu. Jedna škola uvedla svou odpověď na 50 % a pouze jedna z pěti škol (a to škola městská) uvedla, že rodiče chápe jako klienty, kteří si jejich školu

vybrali podle toho, co jim tato škola může nabídnout. Tuto odpověď lze odůvodnit tím, že ve velkých městech mají rodiče vždy možnost volby základní školy, protože je jich tam větší počet než na malých městech či vesnicích a školy musí proto myslet na to, jak rodiče „nalákat“, aby si vybrali právě jejich základní školu.

Tab. 2: Formy komunikace a spolupráce, které nabízí jednotlivé školy rodičům svých žáků.

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
a) rodičovské schůzky	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
b) připravenost vedení školy poskytnout informace rodičům na požádání kdykoliv	Ano	Ano	-	Ano	Ano
c) žákovské knížky	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
d) konzultační hodiny ředitele či učitelů	Ano	Ano	Ano	-	-
e) webové stránky	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
f) informační nástěnka pro rodiče	-	-	Ano	-	-
g) informační letáky	-	Ano	Ano	Ano	Ano
h) elektronická žákovská knížka (ŽK)	-	-	-	-	-
i) školní časopis	-	-	-	-	-
j) asistence rodičů učiteli ve třídě	-	Ano	-	-	-
k) dny otevřených dveří	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
l) písemná zpráva o dítěti s hodnocením	Ano	-	-	-	-
m) možnost přítomnosti rodičů při vyučování	Ano	-	-	Ano	Ano
n) ankety pro rodiče	-	Ano	Ano	Ano	-
o) videozáznam dítěte při práci ve vyučování	-	-	-	-	-
p) deník úkolů	-	-	-	-	-
q) akce pořádané pro rodiče a děti dohromady	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
r) jiné formy	-	-	-	-	-

U možnosti q) akce pořádané pro rodiče a děti dohromady jednotlivé školy nejčastěji uváděly tyto druhy akcí (řazené podle četnosti odpovědí) – akademie, plesy, školy v přírodě, výlety, besídky, koncerty, divadelní představení.

Tab. 3: Jak školy hodnotí spolupráci a komunikaci mezi jejich školou a rodiči žáků.

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Komunikace výborná					
Chvalitebná			√		√
Dobrá	√	√		√	
Dostatečná					
Nedostatečná					

Školy hodnotí komunikaci a spolupráci s rodiči žáků většinou jako dobrou, ve dvou případech jako chvalitebnou. Důležitou poznámkou je, že chvalitebnou známkou označily komunikaci a spolupráci obě školy z města.

Tab. 4: Počet žáků na jednotlivých školách a přibližné procento komunikujících a spolupracujících rodičů.

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Počet žáků na škole	130	262	630	416	330
Procento komunikujících a spolupracujících rodičů	53	95	80	60	75

Výsledky této otázky potvrdily odpovědi v otázce č.3. Městské školy, které obě uvedly chvalitebnou komunikaci a spolupráci s rodiči mají procentuelně velmi dobrý výsledek. Zajímavý je výsledek u Školy 2, která uvádí 95% rodičů, kteří se školou komunikují a spolupracují, ale komunikaci i přes to označila v předešlé otázce pouze za dobrou. Rodiče tedy pravděpodobně komunikují a spolupracují, ale kvalita komunikace by se pravděpodobně podle ředitele/ředitelky školy měla zlepšit.

Tab. 5: Jaké formy komunikace a spolupráce s rodiči žáků považují jednotlivé školy za nejefektivnější.

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Osobní kontakt a komunikace s rodiči	ANO	-	-	ANO	ANO
Rodičovské schůzky	-	-	ANO	-	-
Žákovské knížky	-	-	ANO	-	-
Webové stránky školy	-	-	ANO	-	-
Nelze specifikovat, každá forma má svůj nezastupitelný význam	-	ANO	-	-	-

Tři z pěti škol označily za nejefektivnější osobní kontakt či komunikaci s rodiči. V tomto případě se tedy ze strany ředitelů a učitelů vybraných škol ukázalo, že osobní komunikace či kontakt s učiteli je brán jako jedna z nejefektivnějších forem komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou. (Jednalo se o otevřenou otázku v dotazníku, proto jsou v tabulce uvedeny pouze ty formy komunikace a spolupráce, které školy samy vypsaly).

Tab. 6: Ovlivňuje nějakým způsobem použití výše uvedených forem komunikace žáky na jednotlivých školách.

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Zlepšilo se chování žáků	Ano - krátkodobě	Určitě ano	Ano	Ano	Ano
Zlepšil se prospěch žáků	Ano - krátkodobě	Určitě ano	Ano	Ano	Ano
Snížila se absence žáků	Ano - krátkodobě	Určitě ano	Ne	Ano	Ne
Jiné					

Všechny školy uvádějí, že při použití výše zmíněných efektivních forem komunikace a spolupráce se vždy zlepšilo (i když třeba jen krátkodobě) chování žáků a jejich prospěch. Některé školy dokonce uvádějí (mimo škol městských), že se zlepšila i absence žáků.

Tab. 7: Jsou vybrané školy otevřené k přijetí nových forem efektivní komunikace a spolupráce s rodiči žáků (které se např. osvědčily na jiných školách).

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Ne - není třeba, komunikace a spolupráce funguje na naší škole výborně					
Možná ano - záleží na typu komunikace a spolupráce	√		√		
Určitě ano - jakoukoli efektivní formu komunikace a spolupráce uvítáme		√		√	√

I přes to, že by se odpovědi na tuto otázku daly již dopředu odhadnout, protože se předpokládá, že všechny školy budou stoprocentně otevřeny k přijetí nových efektivních forem komunikace a spolupráce, odpovědi tak jednoznačné nejsou. Dvě z pěti škol uvedly, že možná ano, záleží na typu komunikace a spolupráce. V tomto případě tedy jednoznačně záleží na ochotě a zájmu ředitele školy.

Jednou z otázek bylo, zda-li uvedené základní školy používají nějaké efektivní formy komunikace a spolupráce, které by doporučily ostatním školám, kde komunikace a spolupráce s rodiči je méně efektivní.

ŠKOLA 1 – rozsvěcení vánočního stromu společně s prodejem výrobků žáků

ŠKOLA 2 – spolupráce se SRPDŠ – úžasné pomáhají

ŠKOLA 3 – kvalitní webové stránky

ŠKOLA 4 – rozsvěcení Vánočního stromu společně s jarmarkem (účast cca 500 lidí každý rok), dobře zorganizovaný den otevřených dveří, vítání prvňáčků a slavnostní vyřazení žáků devátého ročníku (velká účast rodičů a příbuzných).

ŠKOLA 5 – neuvedla žádnou formu

Školy se ve svých odpovědích dost liší, pouze dvě školy se shodly na jedné stejné akci, která se osvědčila jako efektivní a jedná se o mimoškolní akci, na které se mohou sejít společně rodiče, žáci i učitelé.

3.5.2 DOTAZNÍKY PRO RODIČE ŽÁKŮ

Dotazník pro rodiče žáků obsahoval celkem 6 otázek (ukázka dotazníku viz. Příloha č.1). Následující tabulky ukazují procentuální výsledky v jednotlivých školách na jednotlivé odpovědi. Na některé otázky odpověděli všichni rodiče, některé otázky rodiče vynechávali a neodpověděli nic. Pokud rodiče dopsali nějaké poznámky k některým otázkám, jsou tyto poznámky zmíněny pod jednotlivými tabulkami.

Tab. 8: Jak rodiče vnímají své postavení vůči škole, kterou navštěvují jejich děti (v %).

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Vnímám se jako rovnocenný partner školy, který se spolupodílí na výchovně-vzdělávacím procesu	47	52	26	51	42
Vnímám se jako klient školy, který si vybral školu podle toho, co škola žákům nabízí	15	20	78	40	48
Jinak	21	28	0	5	7

Rodiče, kteří zvolili odpověď „Jinak“, uváděli nejčastěji, že se cítí jako nerovnocenní partneři školy – asi 34 % dohromady ze všech škol. Druhá nejčastější odpověď byla, že se cítí jako rodiče, jejichž dítě navštěvuje školu podle dostupnosti, z důvodu spojení nemají na výběr jinou základní školu – asi 25 %. Zbytek odpovědí bylo, že se cítí jako „rodič“.

Z výsledků z tabulky je tedy patrné, že u městských škol se více rodičů cítí jako klient školy. U venkovských škol a na malém městě převažuje vztah partnerský.

Tab. 9: Jaké formy komunikace a spolupráce nabízí podle rodičů škola, kterou navštěvuje jejich dítě (odpovědi v %).

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
a) rodičovské schůzky	100	100	100	100	100
b) školu mohu požádat o poskytnutí informací kdykoli je potřebuji	74	88	83	76	82
c) žákovské knížky	94	100	100	100	100
d) konzultační hodiny ředitele či učitelů	50	100	43	25	85
e) webové stránky	71	92	70	85	88
f) informační nástěnka pro rodiče	9	4	9	16	7
g) informační letáky	9	48	35	68	52
h) elektronická ŽK	0	0	0	0	0
i) školní časopis	0	4	0	0	0
j) asistence rodičů učiteli ve třídě	3	8	0	12	0
k) dny otevřených dveří	41	8	30	56	0
l) písemná zpráva o dítěti s hodnocením	62	28	13	0	8
m) možnost přítomnosti rodičů při vyučování	32	4	9	2	42
n) ankety pro rodiče	3	4	0	28	0
o) videozáznam dítěte při práci ve vyučování	0	0	0	0	0
p) deník úkolů	12	4	4,5	4	0
q) akce pořádané pro rodiče a děti dohromady	57	76	13,5	66	72
r) jiné formy	0	4	4,5	0	0

Výsledky v tabulce jasně ukazují, o kterých formách komunikace a spolupráce rodiče vědí nejvíce, že jim jejich základní škola nabízí. Na prvním místě jsou to rodičovské schůzky, na druhém místě žákovské knížky, dále rodiče vědí, že jim jejich škola nabízí možnost požádat o informace kdykoli a na čtvrtém místě jsou to informace umístěné na webových stránkách. Dále rodiče nejčastěji uváděli, že vědí o různých akcích pořádaných jejich školou a o informačních letácích.

Bohužel jen někteří rodiče vědí o ostatních formách komunikace a spolupráce, které jim jejich škola nabízí.

Tab. 10: Jak rodiče hodnotí komunikaci a spolupráci se školou, kterou navštěvuje jejich dítě.

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Výborná komunikace	18	12	35	22	32
Chvalitebná komunikace	41	64	48	52	44
Dobrá komunikace	21	24	9	18	14
Dostatečná komunikace	18	0	4,5	6	4
Nedostatečná komunikace	3	4	0	0	2

Nejlépe hodnotí komunikaci a spolupráci rodiče městských škol, nejhůře se umístily menší venkovské školy, jejich rodiče hodnotili komunikaci spíše jako chvalitebnou či dobrou. Jen malé procento rodičů hodnotilo na třech školách komunikaci a spolupráci jako nedostatečnou.

Tab. 11: Jakým způsobem rodiče nejčastěji komunikují se školou, kterou navštěvuje jejich dítě.

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Podpisování žákovské knížky	100	92	100	100	100
Navštěvování rodičovských schůzek	91	96	96	92	98
Sledování webových stránek školy	53	56	74	62	78

Osobní komunikace s učiteli a ředitelem školy	50	60	61	56	68
Telefonování či psaní emailů s učiteli či ředitelem školy	35	32	48	42	46
Účast na akcích pořádaných školou	21	32	0	28	16
Účast ve vyučování	0	4	0	2	0
Jiná forma komunikace či spolupráce	9	0	0	0	0

Rodiče všech škol nejčastěji komunikují se svou školou tradičními formami komunikace a spolupráce. Je to podepisování žákovských knížek, chození na rodičovské schůzky, dále sledování webových stránek školy a osobní komunikace s učiteli či ředitelem školy. Sotva třetina rodičů navštěvuje akce pořádané školou a téměř žádní rodiče nevyužívají možnosti účasti ve vyučování. U odpovědi jiné formy se objevily tyto druhy odpovědí, které však byly zastoupeny jen zanedbatelným procentem rodičů – jednalo se o školské rady a příležitostná pomoc při různých školních akcích.

Tab. 12: Jakou formu spolupráce či komunikace, kterou rodičům jejich škola nabízí, považují oni sami za nejefektivnější.

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Třídní schůzky	32	36	41	38	42
Osobní komunikace	18	28	36	31	38
Mohu požádat o informace podle potřeby	12	4	4,5	6	5
Webové stránky	15	12	22	28	27
Žákovská knížka	12	4	9	11	15
Konzultační hodiny učitele	6	8	4,5	9	6
Telefonická domluva	15	4	26	18	21
Informační letáky	3	-	-	-	-
Akce pro rodiče a děti	3	-	-	-	5
Nemohu hodnotit	3	-	-	-	-
Schůzky rodič, žák, učitel	-	4	-	-	-
E – mail	-	-	22	28	25
SRPDŠ	-	-	4,5	-	-

Vybrané školy nabízejí rodičům svých žáků různé formy komunikace a spolupráce. Za nejefektivnější z nich považují rodiče žáků třídní schůzky a to na všech vybraných školách. Je tedy patrné, že třídní schůzky jsou stále nejčastějším způsobem, jakým se většina rodičů informuje o prospěchu a chování svého dítěte na základní škole. Druhou nejčastější formou, která je z pohledu rodičů efektivní a to opět na všech vybraných školách je osobní komunikace. Jako další v pořadí uváděli rodiče webové stránky školy nebo také telefonickou domluvu. Z těchto odpovědí lze usoudit, že rodiče z časových důvodů stále více upřednostňují formy komunikace, které jsou pro ně rychlé a snadno dostupné. Značný pokrok ve využívání moderních komunikačních platforem je vidět u městských škol, kde poměrně velké procento rodičů uvádělo využívání e-mailu, jako rychlého a efektivního způsobu komunikace s učiteli na rozdíl od venkovských škol, kde se tato forma neobjevila vůbec.

Tab. 13: Jaká forma komunikace a spolupráce by se rodičům se základní školou nejvíce líbila, nejvíce by jim vyhovovala, ale jejich škola ji bohužel nenabízí.

	ŠKOLA 1	ŠKOLA 2	ŠKOLA 3	ŠKOLA 4	ŠKOLA 5
Elektronická ŽK	18	12	19	25	21
Kvalitní webové stránky	6	-	9	16	12
E - mail na jednotlivé učitele	12	-	12	12	16
Informační leták na začátku roku	3	-	4	-	-
Komunikace rodič, učitel, žák	6	3	-	8	6
Online komunikace	3	-	-	-	-
Videozáznam dítěte při práci ve vyučování	-	8	-	-	-
Sledování vyučování online	-	2	-	-	-

Výsledky této otázky byly pro mne největším přínosem, neboť jsem chtěla záměrně zjistit, co by rodičům žáků v dnešní době nejvíce vyhovovalo, jaká forma komunikace či spolupráce by se jim nejvíce líbila. Odpovědi potvrdily mé očekávání a na prvním místě se na všech vybraných školách objevila elektronická žákovská knížka, poté email na jednotlivé učitele a kvalitní webové stránky. Jednoznačně tedy převládají moderní způsoby komunikace, které jsou pro rodiče rychlé a snadno dostupné jak z domova, tak ze zaměstnání. Až na čtvrtém místě se objevila jediná přímá forma komunikace se školou a to varianta komunikace ve třech – rodič-učitel a žák..

3.6 ZÁVĚRY A DISKUSE

Poznatky získané z provedeného výzkumu ukázaly velice zajímavé výsledky na vybraných základních školách. Je samozřejmé, že nelze tyto výsledky zobecnit na všechny základní školy v České republice, či z nich usuzovat nějaké obecné závěry platící pro celé naše školství, neboť bylo testováno pouze pět vybraných základních škol. Přesto lze tento výzkum brát jako určitý ukazatel vývoje komunikace a spolupráce rodičů se školou, který nám jasně napovídá, jakým směrem se komunikace a spolupráce mezi rodiči a školou v dnešní době ubírá a kam směřuje.

ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

První výzkumná otázka zněla, zda se na vybraných základních školách změnil přístup k rodičům z původního klientského přístupu na přístup partnerský, který je pro vznik efektivní komunikace a spolupráce vhodnější. I přes to, že všechny vybrané školy neodpověděly stejně, tři z pěti škol odpověděly, že vnímají rodiče svých žáků jako rovnocenné partnery a jedna škola uvedla, že rodiče chápe částečně jako partnery a částečně jako klienty. Lze tedy říci, že přístup škol k rodičům se opravdu mění a na vybraných základních školách převládá partnerský přístup k rodičům, což lze chápat jako základní a nejdůležitější krok k úspěšné změně komunikace a spolupráce na vybraných základních školách. Chtějí-li učitelé a rodiče, aby vzdělávání žáků bylo efektivní a zlepšilo se chování žáků ve škole, je nezbytné, aby se učitelé a rodiče vzájemně vnímali jako rovnocenní partneři a aby obě strany dodržovaly základní principy optimální spolupráce jako je vstřícnost, jasná a srozumitelná komunikace, ochota ke komunikaci a kontaktu, oboustranná důvěra a otevřenost školy vůči bližšímu i širšímu okolí.

Druhá výzkumná otázka byla, jaké formy efektivní komunikace a spolupráce nabízejí vybrané základní školy. Všechny vybrané základní školy nabízejí poměrně širokou škálu různých forem komunikace a spolupráce, jak ukazuje tabulka č. 2. Rodiče mají na výběr jak tradiční formy komunikace jako je např. žákovská knížka či třídní schůzky, na které jsou rodiče zvyklí „odjakživa“ nebo moderní způsoby komunikace, jako jsou webové stránky školy či email. Méně pozitivní je však fakt, že formu komunikace, kterou by si většina rodičů přála nejvíce (elektronická ŽK), ani jedna ze základních škol nenabízí a

další formy komunikace a spolupráce, která by rodičům nejvíce vyhovovala se sice na vybraných školách objevuje, ale dle odpovědí rodičů, nejsou tyto formy kvalitní a rodiče by si je přáli zlepšit. Bylo by pravděpodobně ku prospěchu škol, aby si školy samy zjistily, zda-li nabízejí rodičům opravdu to, co jim nejvíce vyhovuje a pokud ne, je pouze na nich samotných, zda-li se budou snažit tento fakt změnit či ne. Je důležité si uvědomit, že realizace elektronické ŽK je pro základní školy a zejména ty malé, velkým finančním výdajem, který si v dnešní době ne všechny základní školy mohou dovolit a navíc je jistě pro učitele časově mnohem náročnější než pouhé zapsání známky do žákovské knížky. Avšak jak se říká „méně je někdy více“. Nebylo by prospěšnější nabídnout rodičům užší škálu komunikačních platforem, ale takových, které rodiče opravdu využívají a využívat chtějí, než široké spektrum forem, které jistě zaberou dost času nejen řediteli, ale právě samotným učitelům, ale rodiče je z větší části stejně nevyužívají?

Odpověď na tuto otázku velmi úzce souvisí s **výzkumnou otázkou č.3, která zněla** zda-li rodiče na vybraných základních školách vědí, jaké všechny možné způsoby komunikace a spolupráce jim nabízí jejich základní škola. Z výzkumu je patrné, že větší část rodičů ví, jaké formy komunikace a spolupráce jim jejich škola nabízí, i když se nejedná o úplně všechny formy, ale tabulka č. 11 jasně dokazuje, že rodiče využívají jen zhruba třetinu forem, které jim jejich škola nabízí. Bylo by tedy dobré, aby školy zvážily, zda-li se opravdu vyplatí nabízet tak široké množství forem komunikace a spolupráce, když některé z nich, jak jsem již uvedla, jsou jistě organizačně a časově náročné, když je rodiče stejně nevyužívají a využívat nechťejí a ušetřit tak čas a finance na formy, které by rodičům opravdu vyhovovaly.

Výzkumná otázka č.4 zněla, jakou formu komunikace a spolupráce na základních školách považují rodiče žáků a učitelé na druhém stupni za nejefektivnější. Výsledky z výzkumu ukázaly, že učitelé a ředitelé jednoznačně staví na první místo osobní kontakt. Rodiče uváděli třídní schůzky a hned na druhém místě osobní kontakt. Protože lze považovat třídní schůzky za jednu z forem osobního kontaktu, obě strany se v odpovědích na tuto otázku shodly. Z tohoto faktu by jak školy, tak rodiče měly vycházet při řešení nejrůznějších záležitostí či problémů, neboť obě strany považují tuto formu za efektivní a to je důležité.

Poslední výzkumná otázka zněla, zda-li rodiče na vybraných základních školách využívají i jiné formy komunikace a spolupráce než jen podepisování žákovské knížky a chození na třídní schůzky. Zde se ukázalo (viz. tabulka č. 11), že téměř většina rodičů opravdu nejvíce využívá pouze těchto dvou tradičních forem komunikace. Žákovská

knížka a rodičovské schůzky i nadále zůstávají mezi rodiči zakořeněny jako dvě „nejběžnější“ formy komunikace a bude pravděpodobně ještě nějakou dobu trvat, než rodiče přijdou „na chuť“ i jiným formám komunikace a spolupráce, které jim jejich škola nabízí. Více jak polovina rodičů využívá osobního kontaktu či prohlíží webové stránky školy, ale i přes to není toto procento uspokojivé. I nadále přetrvává, že více jak třetina rodičů komunikuje se školou pouze skrze podepisování žákovské knížky a jednou možná dvakrát za rok přijdou do školy na třídní schůzky a to bohužel pro vybudování optimálního vztahu mezi rodiči a školou nestačí, rozhodně ne u žáků, kteří mají problémy s prospěchem či kázní.

OVĚŘENÍ PLATNOSTI HYPOTÉZ

Hypotéza č. 1

Na vybraných základních školách i přes značný pokrok a vývoj v komunikaci a spolupráci mezi rodinou a školou i nadále převládá klientský přístup školy k rodičům žáků a rodiče sami se i nadále z větší části necítí být rovnocennými partnery ve výchovně vzdělávacím procesu jejich dětí.

Tato hypotéza se nepotvrdila neboť na vybraných základních školách převládá partnerský přístup k rodičům a většina škol chápe rodiče jako rovnocenné partnery ve výchovně vzdělávacím procesu jejich dětí. Ze strany rodičů se však hypotéza ne zcela potvrdila. Rovnocennými partnery se cítí být pouze zhruba polovina rodičů a to pouze na menších či venkovských školách. Rodiče, jejichž žáci navštěvují větší městskou školu, se i nadále z větší části cítí jako klienti, kteří si školu vybrali podle toho, co jim škola může nabídnout.

Hypotéza č.2

Většina rodičů žáků na vybraných základních školách neví o všech možných způsobech komunikace a spolupráce, které jim jejich základní škola nabízí.

Tato hypotéza se z větší části také nepotvrdila. Většina rodičů ví o různých formách komunikace a spolupráce, které jim jejich škola nabízí, ale rozhodně nelze uvést, že se jedná o všechny možné způsoby. Často se mezi rodiči objevovaly i odpovědi, které nebyly pravdivé, tím myslím, že rodiče zaškrtovaly formy komunikace, které jejich škola

ve skutečnosti vůbec nenabízí. Téměř všichni rodiče vědí o tradičních formách komunikace a spolupráce (žakovská knížka, třídní schůzky), ale na tomto výsledku není nic až tak překvapivého, neboť tyto formy nabízely všechny vybrané školy.

Hypotéza č.3

Za nejefektivnější způsob komunikace a spolupráce považují rodiče a učitelé osobní kontakt.

Tato hypotéza se potvrdila. Učitelé i rodiče, jak jsem již výše uvedla, opravdu považují za nejefektivnější osobní kontakt a to ať už prostřednictvím třídních schůzek či osobních návštěv rodičů ve škole. I přes to, že by si rodiče přáli, aby na vybraných školách fungovaly i moderní způsoby komunikace jako je např. elektronická žakovská knížka či kvalitní webové stránky, protože by jim tato forma velice vyhovovala, považují i nadále za nejefektivnější přímý kontakt se školou, který i když je časově nejnáročnější, je jednoznačně a bez pochyb nejlepší.

Součástí výzkumu dále bylo zjistit, jaké efektivní formy komunikace a spolupráce se objevují na vybraných základních školách. Na jedné základní škole ředitel uvedl velice zajímavé akce, které jejich škola pořádá pravidelně každý rok a pokaždé přilákají velké počty návštěvníků a nejedná se pouze o rodiče žáků, ale i o širší veřejnost. Jedná se o vítání prvňáčků a slavnostní vyřazení žáků devátých ročníků. Akce se konají vždy na začátku a pak na konci školního roku. Je to celo-dopolední akce spojená s různými vystoupeními, např. hudebními, dramatickými, atd. Další zajímavou akcí, kterou tato škola pořádá je slavnostní rozsvícení vánočního stromu spojené s prodejem výrobků žáků a jiných předmětů s vánoční tematikou. Program je doplněn zpěvem koled a recitací vánočních básní. Tuto podobnou akci pořádají i další vybrané základní školy a ty také uvedly, že akce mají velmi pozitivní ohlas a návštěvnost veřejnosti je vždy velká.

Jiná základní škola uvedla jako efektivní formu spolupráci se SRPDŠ (sdružení rodičů, přátel a dětí školy). Toto sdružení spolupracuje se školou při organizování různých akcí, jedná se o dobrovolné sdružení složené zejména z rodičů žáků a žáků samotných, ale členem může být prakticky kdokoli. Ředitel/ka školy uvedl/a, že toto sdružení škole výborně pomáhá a díky němu může organizovat akce, které by samotní učitelé organizačně sami rozhodně nezvládli. K této akci bych rád/a dodal/a, že rozhodně záleží na ochotě veřejnosti školy pomáhat a to může ovlivnit vždy jen ředitel školy, který

by se měl starat o efektivní spolupráci s veřejností. To znamená veřejnost informovat o dění na škole, s veřejností správně komunikovat, aby ze strany veřejnosti byla chuť škole pomáhat a spolupracovat s ní.

Další součástí výzkumu bylo zjistit, zda-li jsou vybrané školy otevřeny k přijetí nových efektivních forem komunikace a spolupráce. Jelikož žádná škola neuvedla, že by komunikace mezi jejich školou a rodiči žáků byla výborná, ale pouze u dvou případů chvalitebná a u zbytku škol pouze dobrá, očekávala bych, že školy budou stoprocentně otevřeny k přijetí nových forem efektivní komunikace a spolupráce s rodiči žáků. Předpokládala bych, že budou chtít komunikaci a spolupráci na jejich škole zlepšit. Bohužel ne všechny školy uvedly stejnou odpověď. Žádná škola sice neuvedla, že by otevřena k přijetí nových forem komunikace a spolupráce nebyla, ale některé školy uvedly, že otevřeny sice jsou, ale s dodatkem, že záleží na druhu dané efektivní formy komunikace či spolupráce. Z těchto odpovědí tedy vyplývá, že někteří ředitelé vybraných základních škol jsou velmi opatrní k přijímání nových forem. Proč? To se můžeme již pouze domnívat. Jedná se snad o strach, že by aktivity byly příliš časově či finančně náročné? Nebo snad nevěří, že to, co se osvědčilo na jiné škole, se nemusí osvědčit na té jejich? Otázek může být mnoho. Faktem však zůstává, že pokud ředitel sám chce a má kolem sebe kooperující kolektiv učitelů, je pouze na něm, jaké efektivní formy komunikace a spolupráce rodičům žáků na své škole nabídne.

Na závěr bych ráda uvedla, že celý výzkum byl pro mne obrovským přínosem, neboť jsem měla možnost proniknout podrobněji do oblasti, která mne vždy velice zajímala a to zejména v posledních dvou letech, kdy jsem sama na druhém stupni jedné základní školy vyučovala a na problematiku této oblasti narážela velmi často. Díky výsledkům výzkumu a zejména rozhovorům s učiteli a řediteli vybraných základních škol jsem našla odpovědi na různé otázky týkající se komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou, které jsem si pokládala během své začínající pedagogické činnosti a nedokázala si na ně odpovědět. Nyní již vím, že celá problematika komunikace a spolupráce je zejména o tom, vybudovat s rodiči vzájemnou důvěru a chápání vzájemného vztahu jako rovnocenného, kterému jde o jeden jediný společný cíl a tím je výchova a vzdělávání dětí.

4. NÁMĚTY PRO ROZVOJ EFEKTIVNÍ KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE MEZI RODINOU A ŠKOLOU

Na závěr mé diplomové práce uvádím kapitolu, jejíž obsah považuji z celé této práce za nejužitečnější a to pro obě dvě strany, které hrají nejdůležitější roli ve výchovně vzdělávacím procesu dítěte, tedy jak pro rodiče, tak pro učitele. Jedná se o různé návrhy, doporučení či rady, jak rozvíjet efektivní komunikaci a zejména spolupráci mezi rodinou a školou. Všechny uvedené náměty jsem čerpala z odborných pedagogických časopisů, kde je uvádí zkušený pedagogové s dlouholetou praxí v oboru a co je nejdůležitější, jedná se o doporučení, která jsou již vyzkoušená praxí a nejen učitelé, ale i rodiče dokládají, že fungují a jsou patrné pozitivní výsledky.

4.1 ZMĚNA VZTAHŮ

Již několik let rostoucí počet odborníků na problematiku školství vyzývá ve svých komentářích a analýzách k tomu, aby školy začaly účinněji pracovat na spolupráci s veřejností, aby přijali svůj díl zodpovědnosti za to, že rodiče jsou většinou pasivní, a zamýšlely se nad dopady nezapojení veřejnosti a to zejména rodičů do dění na školách.

Některé školy jsou vůči takovým radám obezřetné a jenom pár ředitelů věří, že takové úsilí přinese žádaný efekt. Přesto však školy musí vykročit směrem k vytvoření struktur, vazeb a procesů, které povzbudí školy a rodiče ke společné práci, protože klíčem k efektivní komunikaci a spolupráci je změna vztahů mezi rodinou a školou.

Nejedná se o změnu pouze ze strany rodičů či ze strany školy, je důležitá oboustranná změna v chápání obou dvou postavení. Učitel musí věřit, že rodiče hrají ve školství velmi významnou roli a naopak rodiče musí chápat učitele jako odborníka na vzdělávání jejich dítěte. Rodiče i učitelé si musí navzájem důvěřovat a zejména se respektovat.

Učitelé a především ředitelé škol by měli začít chápat rodiče jako partnery ve výchovně vzdělávacím procesu neboť jimi opravdu jsou. Rodiče mají o učiteli lepší mínění a více mu důvěřují, pokud s nimi komunikuje a nevyklučuje je ze studijního procesu. Rodiče by měli přestat upřednostňovat roli klientů, i přes to že, je to pro ně časově výhodnější, pokud jsou v jejich zájmu co nejlepší výsledky jejich dítěte ve škole.

Jen při takovém to chápání vzájemných vztahů je možné zlepšení v oblasti komunikace a spolupráce, které, jak už jsem jednou uvedla, je klíčem ke zlepšení nejen prospěchu, ale i chování žáků ve škole.

4.2 VZÁJEMNÁ POMOC, DŮVĚRA A PODPORA

Na počátku každé spolupráce stojí jistá očekávání, která se později vyplní či ne. Míra pozitivních splněných očekávání velmi ovlivňuje následné vnímání spolupracující strany. Každá spolupráce se zlepšuje přímo úměrně s tím, jak se účastníci lépe poznávají, zvykají si na sebe a také vědí, co od sebe mohou očekávat.³⁸

Učitel jako profesionál na vzdělávání by měl být zároveň odborníkem na komunikaci s lidmi. Na něm je, aby hned v počátcích spolupráce s rodiči vytvořil takové prostředí a podmínky, kde obě strany mohou otevřeně diskutovat, rodiče se nebojí svěřit své obavy či námitky a společně s učitelem jsou schopni utvářet ty nejlepší podmínky pro vzdělávání dítěte. Úkolem školy a zejména každého učitele by mělo proto být přibližování rodičům svět jejich školy a učení, aby i oni měli možnost se aktivně podílet na vzdělávání svých dětí. Pavla Kuchařová, autorka článku ze kterého již výše cituji, uvádí, že pokud je učitel k rodičům dostatečně otevřený, může předcházet mnohým problémům a nepříjemným situacím. Když se mu podaří obhájit si u rodičů své pracovní postupy a získat si jejich důvěru, stanou se z rodičů spojenci, kteří kroky učitele doma podporují a snaží se v oblasti vzdělávání na dítě pozitivně působit.

Učitel by měl vědět, že se od něj očekává, a to zejména ze strany rodičů, profesionální a objektivní chování. Jelikož dítě tráví ve škole velkou část dne, měl by učitel vytvořit takové prostředí, které dítěti poskytne zázemí, kde bude spokojený a bude mít pocit bezpečí. Neměl by zanedbávat rodinu dítěte a být schopný poradit, jakmile nastanou nějaké problémy. Ke každému žákovi by měl přistupovat individuálně a dát mu pocit, že je jedinečná osobnost a že má jeho podporu. Pak bude mít učitel i podporu rodičů.

³⁸ KUCHAROVÁ, P. Komunikace a spolupráce s rodiči (1-7). *Učitel'ské listy : měsíčník pro příznivce změn*. 2007/08, roč. 15, č. 1, s. 11; č. 2, s. 15; č. 3, s. 16; č. 4, s. 12; č. 5, s. 17; č. 6, s. 14; č. 7, s. 16.

Rodiče by naopak měli vědět, že učitelé od nich očekávají, že budou respektovat dění ve škole, dají učiteli svou podporu a pomohou doma dítěti se školní prací a učením. Rodiče by měli podporovat zájem dítěte o učení a o poznávání nových věcí.

Pokud jsou vzájemná očekávání naplněna, vznikne velmi kvalitní a produktivní vztah. Tento vztah lze nadále utužovat tím, že si obě strany na začátku školního roku sdělí vzájemná očekávání, vypracují si určitý systém a pravidla, jež budou obě strany dodržovat. Smyslem stanovení takového systému pravidel je cesta k efektivní a produktivní spolupráci. Samozřejmě ne všechna očekávání je možné naplnit, ale obě strany by se měly snažit, aby mezi nimi došlo k co největší shodě. Podle jednoho staršího amerického výzkumu (Ainscow, Muncey, 1989. In Hopkins, 1994) uvedli dotazovaní rodiče za nejdůležitější body v komunikaci s rodiči upřímnost, stručnost a respekt. Zdůraznili zejména poslední z faktorů, jelikož někteří mají pocit, že s nimi učitel hovoří jak s malými dětmi. Zároveň uvedli následující rady pro učitele:

1. **Být upřímný a otevřený.** Výmluvy či nejasná vysvětlení ze strany učitelů jsou rodiči chápána jako obranný postoj nebo jako prosté se vyhýbání pravdě.
2. **Naslouchat.** Učitelé by si měli uvědomit, že rodiče znají své děti tak, jak oni nemohou. Mohou tak být nápomocní při překonávání některých potíží ve škole.
3. **Nebát se říci „já nevím“.** Rodiče ocení upřímnost odpovědi, vidí učitele jako lidskou bytost a uvědomí si význam jejich vztahu.
4. **Povzbuzovat.** Rodiče potřebují povzbudit, ujistit, spíše než slyšet výtky.

Rodiče mohou naopak učitelům pomoci v následujících oblastech:

1. **Podporou vzdělávacích cílů** – škola, která dokáže svým rodičům představit své vzdělávací cíle a poslání, pěstuje v rodičích trvalé partnery školy. Jak už bylo řečeno, partnerství vzniká ze vzájemné otevřenosti a z co nejdokonalejšího vzájemného poznání. Je v zájmu školy, aby rodiče informovala o svých cílech a záměrech a využívala všechny možné dostupné zdroje a informační kanály, které má k dispozici. Informací ani kanálů, jimiž se mohou informace pohodlně a efektivně šířit, není nikdy dost, tak že je třeba umět je nastavit tak, aby se všechny relevantní informace dostaly správným příjemcům.

2. **Podporou poslání školy** – poslání je hlavní důvod existence školy a je naplňováno společným úsilím všech aktérů a zainteresovaných skupin, tedy především učitelů, vedení školy, žáků a rodičů. Pokud je jedna ze skupin z jakýchkoli důvodů málo zapojena, popřípadě stojí stranou, je to v první řadě škola, která ztrácí oporu k naplňování svých záměrů.

3. **Vytvářením pozitivních přístupů k učení** – partnerství, o kterém mluvím, není pouze o možnostech, které se před rodiči otevírají, ale také o definování role, kterou mohou a mají sehrát v procesu vzdělávání svých vlastních dětí. V amerických školách proto věnují velkou pozornost tomu, aby „naučili“ rodiče, jak mají s dětmi doma pracovat, aby se jejich úsilí vzájemně doplňovalo.

4. **Vyplnit propast vzniklou nedostatkem zdrojů nebo počtem pracovníků** – pevné vazby a otevřená komunikace dávají dostatek příležitostí pro to, aby škola zřetelně formulovala své potřeby a motivovala rodiče k pomoci na jejich odstranění. Pokud rodiče budou problémy školy vnímat jako něco, co se jich dotýká, za co nesou díl zodpovědnosti, mohou sehrát důležitou roli na poli dobrovolnictví či v oblasti sponzorování.³⁹

4.2.1 ROLE ŘEDITELE ŠKOLY

Vytváření pozitivní pracovní atmosféry

Je na ředitelích škol, aby se stali nositeli určité výchovně- vzdělávací vize, kterou chtějí ve spolupráci s učiteli, rodiči a žáky realizovat. Pro takovou spolupráci musí vytvořit podmínky a zejména jí poskytovat všemožnou podporu. Vzájemná spolupráce mezi nimi a veřejností bude úspěšnější, pokud ředitelé budou odpovídat na požadavky rodičů a společně s nimi plánovat a konzultovat většinu důležitých organizačních záležitostí.

³⁹ LAUREMAN, Marek. Jak nám mohou rodiče pomoci? *Učitelské listy: měsíčník pro příznivce změn*. 2003/04, roč. 11, č. 7, s. 4-5.

Přesně rodičům vysvětlit pracovní postupy

Nedílnou součástí role ředitele školy je schopnost, přesně vysvětlit rodičům pracovní postupy. Rodiče jsou mnohdy dezorientovaní v tom, kde mohou se školou účinně spolupracovat a jejich pasivita vůči škole často vyplývá z neznalosti. Pokud ředitel dokáže využít nabízené pomoci rodičů a předestřít paletu možností, kde mohou rodiče se školou efektivně spolupracovat, rodiče sami s nabídkou pomoci přijdou.

Zvládání a řešení problémů s problémovými rodiči

Ředitel školy má díky historickému zakořenění své role ve škole jistou míru samozřejmé autority, kterou představuje v očích veřejnosti. Reprezentuje školu navenek a právě díky tomu může sehrát významnou úlohu při zvládání problémových rodičů. Měl by proto být přítomen u každého jednání, které je z pozice školy vedeno s rodiči, kde komunikace a spolupráce nefunguje přesně tak, jak by měla.

Podpora učitelů

Učitelé musí cítit podporu ze strany vedení, která jim poskytuje zázemí pro realizaci výchovně vzdělávacích cílů školy. Ředitel by měl vědět, kam bude škola směřovat a učitele by měl se svým plánem informovat. Aby se škola sama mohla rozvíjet, je třeba, aby všichni sdíleli stejnou vizi.

Komunitní rozměr školy

Aby škola mohla dobře fungovat na úrovni efektivní spolupráce a komunikace s rodiči a s veřejností vůbec, musí si uvědomit a cíleně budovat svou roli v komunitě. Když se podíváme do zahraničí, tak například americké školy naplňují to, čemu se někdy říká „komunitní rozměr“ (tomuto tématu věnuji ve své práci celou jednu kapitolu)- svou úlohu rozvíjejí ve vzájemných interakcích s okolím, které je obklopuje, s lokalitou v níž působí, v rámci komunity, jejíž jsou součástí. V americké škole stavějí na principu, že rodiče, učitelé i žáci, jsou rovnocennými partnery, kteří mají své role, které musí hrát, aby partnerství a spolupráce fungovaly. V souvislosti s tím je třeba zmínit zásadu, že ve vnímání školy může být každé dítě vzděláváno. Pro školu je pak důležité, aby usilovala o

zatažení rodičů, protože každé dítě se učí svým způsobem a rodič tak může pomoci dítěti vzdělávat se a zároveň tak pomáhat škole naplňovat její cíle.⁴⁰

4.3 FUNGUJÍCÍ KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE

Jak už jsem jednou uvedla, učitelé jako profesionálové musí být schopni vytvořit vhodné podmínky ke komunikaci a spolupráci s rodiči. Učitel si musí uvědomit, že rodiče žáků mají různé časové možnosti a mohou jim proto vyhovovat různé formy komunikace či spolupráce. Aby mohl učitel odhadnout, jaký druh komunikace či spolupráce bude konkrétní rodině vyhovovat, potřebuje se o ní dozvědět co nejvíce informací. Základními faktory, které jsou pro učitele v této oblasti směřodátne, jsou úplnost či neúplnost rodiny, zaměstnanost rodičů (časová náročnost jejich zaměstnání) a výchovný styl rodiny. S pomocí těchto informací má učitel možnost zajistit interakci tak, aby oběma stranám co nejvíc vyhovovala. Jsou-li rodiče sdílní v informacích o chodu rodiny, mohou tím také předejít možným nedorozuměním způsobeným např. nedostatkem času rodičů, jež může být učiteli chápán jako nezájem o komunikaci či spolupráci se školou.

Pět základních bodů pro učitele, které by se měly stát pilířem pro jeho úspěšnou spolupráci a komunikaci s rodiči.⁴¹

Učitel musí:

1. Umět zorganizovat příležitosti pro setkání s rodiči a vědět, že on musí být prvotním iniciátorem těchto setkání.
2. Spolupráci posvětit pravidly a povinnostmi – obě strany by si měly sdělit vzájemná očekávání.
3. Zajistit komunikaci různého druhu a seznámit rodiče s kurikulem a jinými znalostmi, které potřebují.
4. Spolupráci podpořit i takovými aktivitami, jež mohou rodiče s dětmi dělat dohromady a učitel se ujme role jakéhosi instruktora, prostředníka.
5. Pravidelně podávat zprávy o výsledcích spolupráce – měl by průběžně posílat domů

⁴⁰ LAUERMAN, Marek. Věčné téma : rodina a škola. *Moderní vyučování*. 2004, roč. 10, č. 8, s. 6-7.

⁴¹ KUCHAROVÁ, P. Komunikace a spolupráce s rodiči (1-7). *Učitel'ské listy : měsíčník pro příznivce změn*. 2007/08, roč. 15, č. 1, s. 11; č. 2, s. 15; č. 3, s. 16; č. 4, s. 12; č. 5, s. 17; č. 6, s. 14; č. 7, s. 16.

informace o školním výkonu a práci dětí.

Čtvrtou zásadou pro učitele je snažit se podpořit vzájemnou spolupráci učitelů, dětí a rodičů mimo jiné i organizováním různých akcí při kterých bude učitel jen zprostředkovatelem. Hlavní aktivita spočívá na dětech a rodičích ve společném plnění učitelem zadaných úkolů. Vyjma dílen, sportovních aktivit a podobně, se jedná i o domácí úlohy. Jsou to domácí úlohy sestavené za účelem přímého zapojení rodičů. Rodič pomáhá nejen vědomostmi, ale stává se i přímým aktérem. Dítěti tak doma vzniká tvůrčí prostředí, kdy rodič vstupuje do jeho jistým způsobem odděleného školního světa a stává se tak jeho součástí. Rodiče s dětmi pak mohou společně objevovat, vytvářet a učit se. Pokud vše probíhá v pozitivní atmosféře, vzniká stimulující prostředí podporující touhu dítěte po poznání.

Následující příklady komunikace mezi rodinou a školou představují praktické a efektivní formy pro oboustrannou výměnu informací.⁴²

Setkání rodič – učitel – žák

Pro setkání (poradu) rodič – učitel – žák by si měl zejména učitel připravit seznam témat, který umožní zapojení všech třech zúčastněných stran. Rodiče by měli být seznámeni s tím, o čem chce učitel jednat. A nejenom rodiče, ale i žák. I on má právo slyšet na vlastní uši, jak ho učitel vidí, eventuálně na hodnocení ihned reagovat, věc vysvětlit, popřípadě se zeptat.

U nás se žák dozví pedagogův úhel pohledu ve slovním či písemném hodnocení, ale pokud na něj chce reagovat, musí tak učinit po dvou liniích – ve škole směrem k učiteli, doma vše vysvětlovat rodičům. Schůzka trojúhelníku rodič – žák- učitel na jednom místě, v jeden okamžik by mnohé vyjasnila a předešla komunikačním šumům. Pro učitele by to byl také důvod k pečlivému vážení každého slova. Tedy další filtr vedoucí k vyšší kvalitě. Naopak pochvala, která by byla řečena před rodiči, by žákovi zněla mnohem lépe.⁴³

⁴² Komunikace mezi školou a rodinou. *Učitelské listy : měsíčník pro příznivce změn*. 2004/05, roč. 12, č. 9, příloha Ředitelské listy, s. 1.

⁴³ KRAMULOVÁ, Daniela. Triumvirát učitel – rodič – dítě. *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č. 9, s. 9.

Žákovská knížka – vysvědčení

Žákovská knížka obvykle slouží učitelům, aby informovali rodiče o žákově prospěchu ve škole. Žákovské knížky (nebo školou vydávané slovní hodnocení žáka doprovázejícího či nahrazujícího vysvědčení) lze využít i pro oboustrannou komunikaci tím, že se jejich součástí stanou sdělení rodičů o tom, jak se dítě doma projevuje v oblastech souvisejících se školou. Může jít např. o ochotu připravovat se na školu a psát domácí úkoly, čtení pro zábavu, uměřenost sledování televize, postoj k učení, atd. Rodiče by měli vědět, že mohou využívat těchto prostředků k vyjádření určitých konkrétních přání nebo obav, případně k žádosti o setkání s učitelem.

Je na každé škole, zda-li bude používat žákovské knížky či ne, ale pokud se pro jejich používání rozhodne, měla by pečlivě zvážit, jakou podobu žákovské knížky si vybere a zvolit tu, která je schopna plnit potřeby jak školy, tak rodičů.

Školní časopis

Mnoho škol vydává pro rodiče informační občasník. Pro posílení oboustranné komunikace mohou učitelé požádat rodiče, aby psali do časopisu své příspěvky, např. co se v jejich rodině osvědčilo při pomoci jejich dítěti s přípravou na školu, s psaním domácích úkolů. Jistě by to zaujalo i ostatní rodiče. Rodiče sami mohou dát návrh, o jakých událostech by chtěli být informováni.

Jistě by se našli i rodiče, kteří by chtěli přispět různými návrhy a typy na školní výlet, návštěvu muzea či historické památky nebo dát námět na jinou zajímavou činnost přispívající ke vzdělávání dětí. Mnoho pedagogů či ředitelů odkazuje na to, že mnoho informací rodiče naleznou na webových stránkách školy. I přes to, že žijeme v době, kdy se internet stal nedílnou součástí našich životů, je stále nutné mít na paměti, že ne všichni rodiče musí mít nutně internet i doma a jejich přístup k informacím o aktuálním dění ve škole je tak omezen.

Obrázky, předtištěné kartičky

Ředitel školy či učitelé sami si mohou připravit obrázky, diplomy či kartičky s připraveným textem, jejichž prostřednictvím mohou dětem vyjadřovat uznání a chválu za určité výkony nebo způsoby chování. Žáci se s tím jistě rádi doma pochlubí rodičům a rodiče mají zpětnou vazbu o chování svého dítěte ve škole. A protože i učitelé mají radost, když jsou pochváleni, může ředitel školy nabídnout formuláře pro poděkování také rodičům (např. nevyplněné formuláře mohou být součástí školního časopisu, odkud si je

rodiče mohou vystříhnout, doplnit konkrétní věc, za niž učiteli chtějí poděkovat a poslat učiteli).

Pravidelné konzultační hodiny

Nejen ředitel školy, ale i učitelé by si měli stanovit určitý čas, kdy jsou k dispozici pro neplánované schůzky s rodiči. Některé školy pro to vymezily půl hodiny před začátkem nebo na konci nějakého vyučovacího dne a rodiče vědí, že v této době jim každý učitel bude k dispozici.

Nástěnka pro rodiče

Dalším krokem pro zlepšení komunikace mezi školou a rodinou může být nástěnka pro rodiče umístěná u hlavního vchodu do školy. Rodiče se zde mohou informovat o dění ve škole. Mohou zde být informace např. o tom, kdy se mohou v případě potřeby setkat s učiteli, kalendář důležitých událostí v životě školy, nabídku činností pro rodiče s dětmi nebo náměty na to, jak pomáhat dětem s učením.

Kontakt rodiny s děním ve třídě

Rodiče budou jistě rádi, když budou vědět, co se jejich dítě ve škole učí. V tomto směru se na některých základních školách osvědčil každotýdenní informační dopis, uvádějící některá témata právě probíraná ve škole. Dopis může také obsahovat příklad společných činností pro rodiče a dítě, které mají vztah k probíranému učivu.

Deník úkolů

Žákům pomáhá při zvládání školních povinností záznamový sešit, do nějž si zapisují všechny domácí úkoly (případně i známky z nich). Pokud se stane zvykem, aby ho rodiče kontrolovali, podepisovali nebo do něj psali vzkazy, a pokud i učitel deník pravidelně prohlíží, může se ze sešitu či deníků stát dobrý nástroj pro komunikaci mezi žákem, učitelem a rodiči.

4.3.1 EFEKTIVNÍ TŘÍDNÍ SCHŮZKY

Pokud rodiče ví, že jediné, co je ve škole čeká, je výčet neúspěchů a průšvihů jejich dítěte a že bude slyšet, jak je všechno špatné, zřejmě do školy chodit nebude. Vše tedy záleží na dobré komunikaci mezi rodiči a učiteli. Učitelé by se měli v první řadě snažit vytvořit si s rodiči partnerský vztah, aby si vzájemně důvěřovali a nepovažovali se za protivníky. Každou schůzku nebo konzultaci by měl učitel začít lepším sdělením, v čem je jejich dítě dobré, co umí, co dokáže, co na něm učitel oceňuje. Pak teprve hovořit o tom méně příjemném, vysvětlit, v čem jsou problémy. Ze slov učitele by mělo být rodičům jasné, že se s nimi sešel proto, aby se společně domluvili na vzájemné pomoci dítěti.

Učitel by v žádném případě neměl nikdy reagovat útokem a to ani v případě, kdy rodiče příliš nespolupracují nebo jsou třeba sami útoční. Měl by se snažit najít motiv, proč se tak chovají a snažit se s nimi problém řešit, aby rodiče poznali, že učiteli jde opravdu o jejich dítě.

Velmi přínosné mohou být třídní schůzky spojené s určitou nadstandardní náplní jako například ukázka počítačových programů, prodej pomůcek pro děti nebo burza zapomenutých věcí. Takové třídní schůzky mohou být pro rodiče zajímavější a mohou se dostavit v hojnějším počtu.

Desatero k třídním schůzkám⁴⁴

1. Vytvořit příjemné prostředí (posezení při čaji, relaxační hudbě, aromatických svíčkách, atd.).
2. Začít životem třídy (táborák, výlet, sportovní hry i za účasti rodičů), teprve pak informovat o běžných organizačních věcech.
3. Při hodnocení třídy začínat pozitivy (výraz „nejhorší třída na škole“ naladí rodiče spíše k odporu ke škole než ke spolupráci)
4. Vystříhat se „kolektivní viny“ (všichni chodí pozdě na hodinu).
5. O jednotlivých dětech hovořit s rodiči vždy individuálně. Rodiče brát jako partnery.
6. Také při hodnocení jednotlivců začínat pozitivy, negativa pak rodiče spíše přijmou.

⁴⁴ FOJTÍKOVÁ, Zuzana. Rodina a škola, škola a rodina. Už mě tam nikdo neuvidí! *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č.10, s. 9.

7. Využít i alternativní formy rodičovských schůzek (například společné s dětmi).
8. Dávat co největší prostor diskusi, závěrem se dohodnout na kompromisních řešeních.
9. Motivovat rodiče k účasti na další schůzce – dohodnout její program, zaznamenat zajímavé náměty, přání.
10. Rodičovské schůzky oživit výstavkou prací dětí, nabídkou krátkých přednášek odborníků a dalšími akcemi.

O tom, že takový způsob třídních schůzek funguje a je mezi rodiči oblíben, hovořila z pozice rodiče např. paní Mgr. Blanka Strouhalová⁴⁵ z Prahy. Uvedla, že třídní schůzky základní školy, kterou navštěvuje její dítě, mají podobu posezení u kávy, kdy společně s učiteli konzultují všechny záležitosti týkající se školy. Individuální záležitosti dítěte se probírají zásadně bez přítomnosti ostatních rodičů při konzultačních hodinách učitele a to v trojici učitel-rodič-žák.

Do třídních schůzek se mohou například zapojit i sami žáci. Mohou například chystat občerstvení pro rodiče a učitele, vařit kávu či čaj, uvádět různé akce, apod. Existují i základní školy, kde žáci mají hlavní slovo na začátku třídních schůzek.⁴⁶ Jsou to právě ony, kdo informují rodiče o aktivitách, které proběhly. Podávají informace, hodnotí, reflektují a také rozeberou chystané třídní akce. Používají například i krátké videoprogramy, které samy tvoří. Učitelé sami uvádějí, že tato část schůzek je pro ně velmi významná, protože mohou tento čas využít k rozebrání různých záležitostí s konkrétními rodiči a nezdržují se tak ostatní účastníci schůzek, kteří by za jiných okolností museli vystát frontu za dveřmi třídy či kabinetu.

Dobrým typem pro zlepšení komunikace a spolupráce s rodiči mohou být i tzv. neoficiální třídní schůzky, na kterých společně s rodiči mohou být rozebírány různé aspekty výchovně vzdělávacího procesu. Např. obsah osnov, hodnocení žáků, domácí příprava, priority a zaměření školy atd.

⁴⁵ HRUBÁ, Jana. Škola versus rodina. *Učitelé listy : měsíčník pro příznivce změn*. 2006/07, roč.14, č. 8, s. 5-6.

⁴⁶ ISTENČIN, Lukáš. Třídní schůzky - efektivní setkání s rodiči, nebo ztráta času? *Moderní vyučování*. 2003, roč. 9, č. 7, s. 24-25.

4.4 NÁMĚTY Z AMERICKÝCH ŠKOL

Příručka pro rodiče

Není výjimečné, že americké školy mají vypracovány „příručky pro rodiče“, které jim mají umožnit lépe proniknout do tajů učení, předestřít záměry školy a pochopit roli, kterou od nich bude vzdělávání jejich dětí vyžadovat. Tyto „handbooky“ rozdají všem rodičům po nástupu jejich dítěte do školy, začínají úvodním slovem ředitele, který vysvětlí důležitost tohoto dokumentu a zároveň přímo vyzývá rodiče k zapojení do dění na škole. Na poslední straně pak rodiče na speciálním listu (formuláři) svým podpisem, případně i podpisem svého dítěte, potvrdí, že příručku důkladně prostudovali a rozumí všem požadavkům, pravidlům a zásadám, potřebným pro úspěšné fungování školy.

Příručka rodiče seznamuje se vzdělávací filozofií školy a jejími vzdělávacími a výchovnými cíli, popisuje organizační členění školy s jasně definovanými úkoly jednotlivých složek (s čím se obracet na ředitele, jak se zapojit do aktivit sdružení rodičů atd.). Jsou zde popsána všechna pravidla a předpisy, včetně návodu, jak řešit krizové záležitosti, stejně jako pravidla pro telefonní kontakt se školou. Nejpodstatnější část dokumentu tvoří důkladný, ale čitelně zpracovaný popis vzdělávacího programu na jednotlivých stupních školy, včetně používaných metod výuky, kritérií hodnocení a pravidel pro zadávání zpracování domácích úkolů.⁴⁷

4.4.1 AKTIVITY ZAMĚŘENÉ NA BUDOVÁNÍ VĚDOMÍ KOMUNITY

Uvítací piknik školy a sdružení rodičů spojený s tržišťem informací

Jedná se o odpolední piknik na začátku školního roku, který je skvělou příležitostí setkat se s přáteli a poznat nové rodiny. Tržिště informací nabízí příležitost získat důležité informace od představitelů školy, místní samosprávy a hlavně dobré rady od rodičů žáků z vyšších ročníků, např. co se jim ve škole osvědčilo, jaké služby je možné využívat atd.

⁴⁷ LAUERMANN, Marek. Věčné téma : rodina a škola. *Moderní vyučování*. 2004, roč. 10, č. 8, s. 6-7.

Měsíční společná setkání – coffee party

Snídaně připravena rodiči z různých ročníků, popř. různých regionů či zemí, pořádaná pravidelně každý měsíc. Je vnímána jako šance setkat se, sdílet nápady a myšlenky a hlavně být pravidelně informován o dění na škole.

Ranní kávička

Reprezentant vedení školy zve v pravidelných intervalech a čase (např. jednou za měsíc, jednou za čtvrt roku apod.) rodiče k neformálnímu pohovoru na jakékoli téma. Setkání se uskutečňují na frekventovaném místě školy, kterým prochází většina rodičů (vestibul, aj.). Smyslem takového setkání je, že rodiče začnou brát vedení školy jako partnera k rozhovoru, který umí naslouchat. Když pak vystane problém, nebudou se bát formulovat svoji nespokojenost a budou usilovat o nalezení efektivního řešení.

Poděkování učitelům

Sdružení rodičů se může starat o to, aby učitelé věděli, že si rodiče jejich práce váží. Speciálně pro vyjádření této vážnosti rodiče připraví pro učitele zvláštní večer, na kterém jim zazpívají, zahrají scénky, připraví pro ně pohoštění. Této akci se v americkém prostředí říká Start Appreciation Reception (volně přeloženo Vyjádření díky učitelskému sboru).⁴⁸

⁴⁸ LAUERMANN, Marek. Věčné téma : rodina a škola. *Moderní vyučování*. 2004, roč. 10, č. 8, s. 6-7.

4.5 PROJEKTY PODPORUJÍCÍ KOMUNIKACI A SPOLUPRÁCI MEZI RODINOU A ŠKOLOU

Projekt Sobota za školu – sbližuje rodiče, děti a jejich učitele⁴⁹

Na Základní škole v Praze 6 v Dejvicích probíhá již několikátým rokem projekt „Sobota za školu“, který je velmi oblíbený mezi rodiči, dětmi a učiteli. Jedná se o projekt, jehož cílem je právě samotné sblížení rodičů, dětí a učitelů a vytvoření partnerského vztahu založeného na vzájemné důvěře a respektu. Celý projekt spočívá v organizování pěti sobotních akcí školou během celého školního roku. První sobota „na kolech“ se uskutečňuje v říjnu, kdy autobus zaveze účastníky i s koly na přibližně 20 až 30 km vyjížďku, kdy cestou je několik zastávek (např. po památkách či jen tak v přírodě). V prosinci se organizuje sobota na téma „výtvarná dílna“ – kdy děti s rodiči pod vedením učitele či hosta vyrábějí netradičními výtvarnými technikami vánoční dárky. V lednu se většinou uskutečňuje třetí sobota „na lyžích“, kdy rodiče k celodennímu lyžování na sjezdovce mají k dispozici i předem domluveného instruktora. Podle zájmu může proběhnout i výuka na snowboardu. Čtvrtá sobota je v měsíci březnu a užijí si ji účastníci na běžkách, samozřejmě záleží na aktuálních sněhových podmínkách. A v červnu probíhá zakončení – Sobota „na lodích“, kdy se jede po některé z českých řek. Zajištěné jsou kanoe, pádla a vesty.

Projektových sobot se mohou vždy zúčastnit celé rodiny a pokud na to finančně nestačí, získala škola grant od Městské části Prahy 6, která rodinám této školy finančně přispívá. Výhodou na těchto akcích je, že škola může zajistit i takový program, který by za normálních okolností nebyl pro žáky s učiteli možný. Např. na lodích či běžkách jsou to především rodiče, kdo mají hlavní zodpovědnost nad svými dětmi a zajišťují jejich hlavní dozor. Škola zajišťuje všechny organizační záležitosti jako je doprava, výtvarný materiál, prostory, půjčení např. lodí či lyží atd.

Do projektu se zapojuje čím dál tím více rodičů a je mezi žáky velmi oblíben. Pro základní školy, které hledají způsob, jak se lépe sblížit s rodiči svých žáků, může být tento projekt velmi dobrou inspirací. Důležitá je však ochota a zájem školy celou akci zorganizovat.

⁴⁹ BIHELEROVÁ, Maja. Projekt Sobota za školou sbližuje rodiče, děti a jejich učitele. *Školství : týdeník*. 2008, roč. 16, č. 35, s. 7.

Projekt „Dokážu to?“⁵⁰

V roce 2004 byl vypsán grantový program na projekt „Dokážu to?“ Jedním z okruhů tohoto projektu byla spolupráce mezi rodinou a školou. Některé školy tohoto projektu využily a uskutečnily velmi zajímavé akce, které měly mezi rodiči velký úspěch a proto se opakovaly i další školní roky. I přes to, že již tento projekt není aktuální, uvádím výčet různých aktivit, které některé školy zorganizovaly, neboť by se mohly stát dobrou inspirací pro další základní školy.

ZŠ Praha – Hanspaulka – Hanspaulské dovádění⁵¹

Sobotní odpoledne bylo naplněno zajímavými sportovními dovednostmi i znalostními disciplínami. Jednotlivé disciplíny připravovali učitelé a na závěr byli vždy oceněni jednotlivci i rodinné týmy. Na programu byly například puzzle, hra Kufr, hody míčem, skládání vlaštovek, jízda na trakaři, aj.

Školní akademie – na programu se podílely děti všech ročníků různými vystoupeními. Akce byla mezi rodiči vždy velmi oblíbená. Prezentovaly se práce dětí, fotografie z uskutečněných akcí, slohové práce a další výrobky dětí.

Zážitkový kurz pro děti a rodiče – kurz zaměřený na osobnost dítěte, jeho schopnost komunikovat a pracovat v týmu. Kurzy byly organizovány pro třídní kolektivy od 6. třídy. Víkend v křivoklátských lesích společně s rodiči byl velmi oblíben zejména u dětí. Rodiče si mohli sami na vlastní kůži vyzkoušet různé aktivity a zejména lépe poznat svoje děti v kolektivu ostatních dětí.

ZŠ Sadov – tvorba vlastního žákovského deníku⁵²

Jedná se o další příležitost ke spolupráci dětí, rodičů a školy. Kdy všichni společně vytvářejí žákovský deník. Škola chtěla vytvořit funkční dokument, ale chtěla slyšet i názor rodičů, jaké informace by v něm chtěli nacházet. Proto se sešli všichni společně a vytvořili tak společně první podobu žákovského deníku. Ohlasy po prvním roce byly velmi pozitivní.

⁵⁰ KRAMULOVÁ, Daniela. V centru zájmu spolupráce rodiny a školy. *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č. 1, s. 8.

⁵¹ ISTENČIN, Lukáš. Učíme se spolupracovat. [Část 1,2]. *Moderní vyučování*. 2004, roč. 10, č. 9, s.12-13; č. 10, s. 16-7.

⁵² TOPIČOVÁ, Jitka. "Dokážu to?" Jak stavíme mosty mezi školou a rodiči. *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č. 5, s. 8.

Projekt „Začít spolu“⁵³

V mezinárodním označení „Step by step“. Jedná se o otevřený metodický portál nabízející učitelům mnoho užitečných rad, ale i postupů jak například realizovat požadavky a cíle Rámcového vzdělávacího projektu. Jedná se o postupy, které jsou vždy zaměřené na žáka.

Program „Začít spolu“, jak název sám napovídá, je zaměřen na partnerství rodiny a školy, ale i širší veřejnosti. Přihlásit do projektu se může každá škola či učitel. Veškeré konkrétní informace a kontakty naleznou učitelé na webových stránkách projektu (viz poznámka pod čarou), kde se mohou dozvědět víc o konkrétních vzdělávacích akcích, programech, kurzech a činnostech.

⁵³ Projekt „Začít spolu“. Dostupné z: <<http://www.sbscr.cz>>.

ZÁVĚR

Diplomovou práci jsem se rozhodla psát na téma, nad kterým běžně student učitelství během svého studia nepřemýšlí neboť nemá důvod o komunikaci a spolupráci mezi školou a rodiči přemýšlet. Otázky týkající se tohoto tématu si začne klást až teprve potom, co sám během praxe na tuto problematiku narazí a zjistí, jak málo se vlastně o těchto věcech během studií učíme, a přitom se jedná o tak důležitou a nezbytnou součást této profese. Učit na základní škole jsem začala již během svého studia, proto jsem otázku komunikace a spolupráce s rodiči začala řešit poměrně brzo, neboť jsem nechápala, proč na rodičovské schůzky chodí tak málo rodičů a navíc zejména rodiče žáků, jejichž prospěch byl výborný či chvalitebný a neměli žádné výrazné kázeňské problémy. Proč se rodiče více neinformují o dění na škole a vůbec, proč se s některými rodiči v podstatě vůbec nikdy nesetkávám. Všechny tyto nezodpovězené otázky mne přivedly na myšlenku sepsání této diplomové práce.

K sepsání této práce jsem prostudovala opravdu širokou škálu odborné literatury, zejména odborných časopisů a to i zahraničních. Avšak tato nelehká práce mi přinesla víc, než jsem původně očekávala. Díky poznatkům, které jsem tímto studiem získala a zejména sepsáním tohoto uceleného svazku jsem se obohatila o značné množství užitečných rad, námětů a zkušeností a to od odborníků pohybujících se ve školství či řešících problematiku školství již několik let. Díky tomu si nyní dokáži odpovědět na většinu otázek, které jsem si ohledně tohoto tématu kladla a nyní již vím, proč někteří rodiče na třídní schůzky vlastně vůbec nechodili a jak tento problém řešit.

Při plánování této práce jsem si dala za cíl, vytvořit takovou práci, která by se stala užitečným rádčem nejen pro mne samotnou, ale zejména pro další začínající pedagogy, kteří si budou klást podobné otázky týkající se komunikace a spolupráce s rodiči jako jsem si kladla já a nebudou na ně znát odpověď. Myslím si, že tento cíl má práce splnila, neboť celá práce obsahuje opravdu nemalé množství užitečných rad a námětů, jak by škola s rodiči měla komunikovat, aby dosáhla co nejefektivnějších výsledků a jak může s rodiči žáků dále spolupracovat, aby se škola s rodiči co nejvíce sblížila a spojila své snažení, které bude směřovat ke společnému cíli.

Jsem si vědoma toho, že i přes to, že jsem nastudovala dostatek odborné literatury a rozšířila tak své znalosti o další kapitoly důležitých znalostí potřebných k vykování učitelské profese, samotné přečtení několika teoretických rad k celému úspěchu rozhodně

nestačí. Tato práce je pouhým návodem. K úspěšné komunikaci a spolupráci s rodiči je vždy zapotřebí především osobní snaha a motivace samotného učitele či ředitele. To, že si člověk přečte několik odborných řádků ještě neznamena automatické zlepšení jeho vztahů s rodiči. Tuto skutečnost mi ukázal právě samotný výzkum, během kterého jsem komunikovala s různými učiteli a několika řediteli vybraných základních škol a zjistila, že podstatnou část úspěšné komunikace a spolupráce s rodiči tvoří samotný přístup školy k rodičům. Rodiče se mohou snažit jak chtějí, ale pokud jim jejich škola nedá příležitost k efektivní komunikaci a spolupráci, např. nenabídne žádnou možnost spolupráce se školou či aktivity, během kterých by se rodiče mohli více zapojit do dění na škole, nemají v podstatě na výběr a nezbývá jim nic jiného než buď své dítě umístit do jiné základní školy či čekat, zda-li se situace na jejich základní škole nezmění.

Je samozřejmě důležité pohlížet na tuto situaci i z pohledu škol. Situace je v tomto případě velice podobná. Školy se mohou snažit jak chtějí, pořádat různé akce pro rodiče a děti dohromady, vytvářet dotazníky a ankety pro rodiče, aby zjistily, co rodiče jejich žáků opravdu chtějí, jak by si přáli se školou komunikovat, co by jim vyhovovalo, atd. Ale vždy se najdou rodiče, kteří do školy nechodí a chodit nebudou, protože se zkrátka zapojovat nechtějí. Tím se snažím říci, že i přes to, že škola bude dělat maximum, nelze nikdy očekávat stoprocentní spolupráci a výbornou komunikaci se všemi rodiči žáků.

Důležité je, aby se obě strany maximálně snažily. Aby školy neztrácely chuť k neustálému zdokonalování komunikace a spolupráce s rodiči žáků a rodiče sami si uvědomili, jak důležitou součástí nejen jejich života, ale zejména života jejich dětí škola je. Aby se pro ně stala místem, které není pouhou otravnou povinností, ale místem příjemným, i když přinášející starosti, a to na nemálo let.

Tato práce měla za cíl zjistit různé formy efektivní komunikace a spolupráce mezi rodiči a školou, které by vedly ke zkvalitnění výchovně-vzdělávacího procesu na základních školách. Mne samotnou práce rozhodně i tyto informace obohatila a věřím, že je v budoucnu jistě využiji.

Literatura

BIHELEROVÁ, Maja. Projekt Sobota za školou sbližuje rodiče, děti a jejich učitele. *Školství : týdeník*. 2008, roč. 16, č. 35, s. 7.

DeVITO, Joseph A. *Zásady mezilidské komunikace*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2018-0.

FOJTÍKOVÁ, Zuzana. Rodina a škola, škola a rodina. Už mě tam nikdo neuvidí! *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č. 10, s. 9.

GAVORA, Peter. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9.

HANSEN ČECHOVÁ, Barbara. Učitel : partner, nebo nepřítel? *Děti a my : časopis pro rodiče, učitele a pracovníky pomáhajících profesí*. 2009, roč. 39, č. 3, s. 43-45.

HRUBÁ, Jana. Škola versus rodina. *Učitelské listy : měsíčník pro příznivce změn*. 2006/07, roč. 14, č. 8, s. 5-6.

CHMELÁŘOVÁ, Iveta. Rodiče komunikují s učiteli přes internet [online]. *Sokolovský deník. Sokolovsko*. Roč. 16, č. 75 (2007-03-29), s. 8.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu : základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

CHRISTENSON S. L., ANDERSON A. R. Comentary: *The Centralist of the Learning Context For Student's Academic Enabler Skills. School Psychology. Review*, 2002. s. 378 – 399.

ISTENČIN, Lukáš. Třídní schůzky - efektivní setkání s rodiči, nebo ztráta času? *Moderní vyučování*. 2003, roč. 9, č. 7, s. 24-25.

ISTENČIN, Lukáš. Učíme se spolupracovat. [Část 1,2]. *Moderní vyučování*. 2004, roč. 10, č. 9, s. 12-13; č. 10, s. 16-7.

KASÍKOVÁ, Hana. *Kooperativní učení, Kooperativní škola*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-167-3.

KLÍMA, Petr. Rodina a škola, škola a rodina. Vzájemná komunikace, či tribunál? *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č. 9, s. 9.

KOMUNIKACE MEZI RODINOU A ŠKOLOU *Učitelské listy : měsíčník pro příznivce změn*. 2004/05, roč. 12, č. 9, příloha Ředitelské listy, s. 1.

KRAMULOVÁ, Daniela. Budou školské rady životaschopné? *Rodina a škola*. 2005, roč. 52, č. 10, s. 8-9.

KRAMULOVÁ, Daniela. Elektronická žákovská zatím s rozpaky. *Rodina a škola*. 2007, roč. 54, č. 6, s. 16-17.

KRAMULOVÁ, Daniela. V centru zájmu spolupráce rodiny a školy. *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č. 1, s. 8.

KRAMULOVÁ, Daniela. Triumvirát učitel – rodič – dítě. *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č. 9, s. 9.

KRAMULOVÁ, Daniela. Jaká je atmosféra a spolupráce ve školách? *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č. 12, s. 8-9.

KUBAČKOVÁ, Marcela. Zkušenosti s navázáním spolupráce rodiny a školy. *Moderní vyučování*. 2004, roč. 10, č. 2, s. 11-12.

KUCHAŘOVÁ, P. Komunikace a spolupráce s rodiči (1-7). *Učitelské listy : měsíčník pro příznivce změn*. 2007/08, roč. 15, č. 1, s. 11; č. 2, s. 15; č. 3, s. 16; č. 4, s. 12; č. 5, s. 17; č. 6, s. 14; č. 7, s. 16.

LAUERMANN, Marek. Věčné téma : rodina a škola. *Moderní vyučování*. 2004, roč. 10, č. 8, s. 6-7.

LAUREMAN, Marek. Jak nám mohou rodiče pomoci? *Učitelské listy: měsíčník pro příznivce změn*. 2003/04, roč. 11, č. 7, s. 4-5.

LAUERMANN, Marek. Je možné partnerství mezi školou a rodiči? *Učitelské listy: měsíčník pro příznivce změn*. 2003/04, roč. 11, č. 4, příloha Ředitelské listy, s. 3-4.

LUKEŠ, Josef. Jsou dnes možné zázraky? *Učitelské listy : měsíčník pro příznivce změn*. 2003/04, roč. 11, č. 2, s. 17-18.

MAŇÁK, Josef. ŠVEC, Vlastimil. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6.

MATÝSKOVÁ, Danuše. Spolupráce rodiny a školy z pohledu rodičů a učitelů. *Pedagogická orientace : odborný čtvrtletník a zpravodaj ČPdS*. 2005, roč. [15], č. 1, s. 27-36.

MERTIN, Václav. Jak předcházet nedorozuměním mezi rodinou a školou. *Moderní vyučování*. 2004, roč. 10, č. 7, s. 8-9.

NELEŠOVÁ, Alena. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0738-1.

RABUŠICOVÁ, Milala. ŠEĐOVÁ, Klára. TRNKOVÁ, Kateřina. ČIHÁČEK, Vlastimil. *Škola a/versus/ rodina*. Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3598-6.

SANDERS, M. G. *The Effects of School, Family and Community Support on the Academic Achievement of African American Adolescents*. *Urban Education* Sept. 1998, s. 385 – 409.

SIMON, B. S. *Family Involvement in High Schools: Predictors and Effects*. NASSP Bulletin, Oct.2001. s. 8 – 19.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1985.

STROUHALOVÁ, Blanka. Spolupráce s rodiči - iluze, nebo skutečnost? *Učitelské listy : měsíčník pro příznivce změn*. 2004/05, roč. 12, č. 10, příloha Ředitelské listy, s. 1-2.

ŠTECH, Stanislav. Rodiče často nevědí, co po nich škola chce. *Rodina a škola*. 2005, roč. 52, č.5, s. 4-6.

TOPIČOVÁ, Jitka. "Dokážu to?" Jak stavíme mosty mezi školou a rodiči. *Rodina a škola*. 2004, roč. 51, č. 5, s. 8.

TUPÝ, Jan. Jsou školní vzdělávací programy rodičům k něčemu? *Rodina a škola*. 2005, roč. 52, č. 8, s. 7.

UREŠOVÁ, Dita. Rodiče už sledují prospěch na síti : studenti: jsme proti. Internetizace nám bere studentskou svobodu [online]. *Týdeník Sokolovska. Plzeň*. Roč. 17, č. 42 (2007-10-17), s. 3.

VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací. Efektivní komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2614-4.

Internetové zdroje

Školský zákon. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon>>.
Projekt „Začít spolu“. Dostupné z: <<http://www.sbscr.cz>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 – Dotazník pro rodiče žáků

Příloha č.2 – Dotazník pro ředitele základních škol

Příloha č.1

DOTAZNÍK PRO RODIČE DĚTÍ NAVŠTĚVUJÍCÍ ZÁKLADNÍ ŠKOLU

1. Jak vnímáte Vaše postavení vůči škole, kterou navštěvuje vaše dítě?

- a) vnímám se jako rovnocenný partner školy, který se spolupodílí na výchovně vzdělávacím procesu
- b) vnímám se jako klient školy, který si vybral školu podle toho, co škola žákům nabízí
- c) jinak: Jak? _____

2. Jaké formy komunikace a spolupráce Vám nabízí škola, kterou navštěvuje Vaše dítě?(zakroužkujte všechny vhodné odpovědi či doplňte)

- a) rodičovské schůzky
 - b) školu mohu požádat o poskytnutí informací kdykoli je potřebuji
 - c) žákovské knížky
 - d) konzultační hodiny ředitele či učitelů
 - e) webové stránky
 - f) informační nástěnka pro rodiče
 - g) informační letáky
 - h) elektronická žákovská knížka
 - i) školní časopis
 - j) asistence rodičů u učitelů ve třídě
 - k) dny otevřených dveří
 - l) písemná zpráva o dítěti s hodnocením jeho výsledků, snahy, chování
 - m) možnost přítomnosti rodičů při vyučování
 - n) ankety pro rodiče
 - o) videozáznam dítěte při práci ve vyučování
 - p) deník úkolů
 - q) akce pořádané pro rodiče a děti dohromady – *zakroužkujte jaké či doplňte do seznamu na níže uvedený řádek* (akademie, plesy, koncerty, divadelní představení, výlety, školy v přírodě, sportovní dny, besídky, jiné: _____
 - r) Jiné formy: _____
-

3. Jak hodnotíte komunikace a spolupráci, kterou Vám nabízí vaše škola?

- a) výbornou – komunikace je naprosto perfektní, vyhovuje mi
- b) chvalitebnou – komunikace funguje velmi dobře, ale lze ji stále zdokonalovat
- c) dobrou – komunikace je dobrá, ale je potřeba ji zlepšit
- d) dostatečnou – komunikace je dostačující jen v některých směrech, z větší části spíše nefunguje, nelíbí se mi, nevyhovuje mi
- e) nedostatečnou – komunikace a spolupráce s rodiči spíše nefunguje, nelíbí se mi

4. Jakým způsobem spolupracujete a komunikujete s Vaší školou?
(zakroužkujte všechny vhodné odpovědi či doplňte. Pokud některou z forem spolupráce Vaše škola nenabízí, tak ji prosím vyškrtněte).

- a) podepisuji žákovskou knížku
- b) chodím na rodičovská sdružení
- c) sleduji webové stránky školy
- d) osobně mluvím s učiteli či ředitelem během školního roku
- e) telefonuji si či píšu email s učiteli či ředitelem školy
- f) účastním se akcí pořádaných školou: Jakých_____

- g) účastním se vyučování
- h) spolupracuji či komunikuji jinak: Jak?_____

5. Jakou formu či formy spolupráce a komunikace, kterou Vám vaše škola nabízí, považujete za nejlepší, nejvíce Vám vyhovuje, líbí se Vám.

6. Jaká forma či formy efektivní komunikace a spolupráce by Vám s vaší školou nejvíce vyhovovaly? Jaká forma spolupráce by se Vám líbila? Ale Vaše škola ji bohužel nenabízí.

Název základní školy, kterou Vaše dítě navštěvuje:_____

Děkuji Vám za spolupráci.

DOTAZNÍK PRO ŘEDITELE ZÁKLADNÍCH ŠKOL

1. Jak vnímáte rodiče žáků, kteří navštěvují Vaši školu?

- a) jako rovnocenné partnery, kteří se spolupodílejí na výchovně-vzdělávacím procesu
- b) jako klienty, kteří si vybírají základní školu podle toho, co může jejich dítěti nabídnout
- c) jinak. Jak?.....

2. Jaké formy komunikace a spolupráce nabízí Vaše škola rodičům žáků navštěvující Vaši školu? (zakroužkujte všechny vhodné odpovědi)

- a) rodičovské schůzky
 - b) školu mohou požádat o poskytnutí informací kdykoli je potřebují
 - c) žákovské knížky
 - d) konzultační hodiny ředitele či učitelů
 - e) webové stránky
 - f) informační nástěnka pro rodiče
 - g) informační letáky
 - h) elektronická žákovská knížka
 - i) školní časopis
 - j) asistence rodičů učiteli ve třídě
 - k) dny otevřených dveří
 - l) písemná zpráva o dítěti s hodnocením jeho výsledků, snahy, chování
 - m) možnost přítomnosti rodičů při vyučování
 - n) ankety pro rodiče
 - o) videozáznam dítěte při práci ve vyučování
 - p) deník úkolů
 - q) akce pořádané pro rodiče a děti dohromady – zakroužkujte jaké či doplňte do seznamu na níže uvedený řádek (akademie, plesy, koncerty, divadelní představení, výlety, školy v přírodě, sportovní dny, besídky, jiné:_____)
 - r) Jiné formy:_____
-

3. Jak hodnotíte spolupráci a komunikaci mezi Vaší školou a rodiči Vašich žáků

- a) výbornou – komunikace je naprosto perfektní a to s většinou rodičů
- b) chvalitebnou – komunikace funguje velmi dobře, ale lze ji stále zdokonalovat
- c) dobrou – komunikace je dobrá, ale pouze s určitou skupinou rodičů, je potřeba ji zlepšit
- d) dostatečnou – komunikace je dostačující jen s některými rodiči, s větší částí rodičů nefunguje
- e) nedostatečnou – komunikace a spolupráce s rodiči spíše nefunguje

4. Kolik procent rodičů Vašich žáků s Vaší školou aktivně komunikuje a spolupracuje?

Uved'te prosím počet žáků na Vaší škole a procentuální část rodičů.

Počet žáků na škole: _____

Procento komunikujících a spolupracujících rodičů _____

5. Jaké formy komunikace a spolupráce považujete na Vaší škole za nejefektivnější? Za efektivní je považuje nejen Vaše škola, ale i rodiče žáků. Uved'te jaké.

6. Pokud jste uvedl/la nějaké efektivní formy kom. a spol. v ot. č. 5, ovlivnilo to nějak žáky na Vaší škole?

a) zlepšilo se chování žáků

b) zlepšil se prospěch žáků

c) snížila se absence žáků

d) jiné: _____

7. Používáte na Vaší škole nějaké efektivní formy komunikace a spolupráce, které by jste doporučil /la ostatním školám, kde komunikace a spolupráce s rodiči je méně efektivní? (Vycházejte prosím pouze z vlastních zkušeností.)

8. Je Vaše škola otevřena k přijetí nových forem efektivní komunikace a spolupráce s rodiči Vašich žáků?

a) ne – není třeba, komunikace a spolupráce funguje na naší škole výborně

b) možná ano – záleží o jakou formu komunikace a spolupráce by se jednalo

c) určitě ano – jakoukoli efektivní formu spolupráce a komunikace s rodiči naše škola uvítá

Název základní školy: _____

Děkuji Vám za spolupráci.